

15. ”NIIN HYVIÄ KOKEMUKSIA”.

LAHDEN DOPINGKÄRYN YMMÄRRETTÄVÄ TULKINTA

Oma dopingtarinani¹

Hopea ei ole häpeä

Lauantaiaamuisin kymmenestä yhteentoista vedin poikani jalkapallojoukkueelle harjoitukset. Niin tein myös 17. helmikuuta 2001. Sääntäsimme heti harkkojen jälkeen kotiin; edessä oli pitkä matka läpi Suomen hiihtoloman viettoon. Toinenkin syy kiireeseeni oli – halusin nähdä juuri alkaneiden Lahden MM-hiihtojen miesten takaa-ajohiihdon ensimmäisen osan ennen lähtöämme.

Pakkasimme auton täyteen talviurheilutavaroita samalla kun yritin seurata TV:sta hiihdon etenemistä. Ehdin nähdä Mika Myllylän haastattelun ennen kuin starttasin auton nokan pohjoista kohti. Mäntsälän tienoilla purin hiljaisen pohdintani sanoiksi: ”Mika ei hiihdä toista osaa”. Perustin arveluni omiin tuntemuksiini; olin sairastunut kaksi viikkoa aiemmin A-virukseen, luulin kerran jo parantuneeni, menin hiihtolenkille ja sain keuhkoputken tulehduksen. Astmaatikkona päätin Mikan äänestä, että nyt ei kannattaisi hiihtää, vaikka hän johdossa olikin. Pitäisi ajatella vähän pidemmälle.

Lahden tienoilla kuulin sitten Mikan tulleen samaan johtopäätökseen. Mietin samalla kuumeisesti ehtisimmekö näkemään takaa-ajon loppuhetket. Päätin, että jos ajan vähän ylinopeutta, niin saatamme ehtiä Hartolaan oikeaan aikaan. Saavuimmekin erään huoltoaseman baariin viisi minuuttia ennen kisan loppua. ”Elofssonhan hiihtää kuin Wassbergin ja Mogrenin yhdistelmä, kevyesti ja teknisesti – paljon enemmän jaloilla ja keskivartalolla kuin suomalaiset tai norjalaiset”, ajattelin. Tajusin näkeväni mieshiihdon tulevaisuuden. Jari Isometsän tekniikka tökki ja voimat olivat lopussa, mutta mitali tuli. ”Hopea ei ole häpeä”, tuumasi Hartolan väkikin.

”Ongelmia dopingnäytteessä”

Näin jälkeen päin ajatellen se on dramaturgisesti hieno ilmaus. Se sai minutkin varpaille. Tiedotustilaisuus, jossa Jari Isometsä oli vaimonsa kanssa (luulin häntä ensin tulkiksi), Paavo M. Petäjän, Antti Leppävuoren, Jorma Hyytiän ja Kari-Pekka Kyrön kanssa, herätti minussa suurta ihmetystä. Jari ei ottanut ruumiillisesti tai tunteellisesti syytä niskoilleen, vaikka sanat puhuivat toista. Kari-Pekka valehteli, sen aistin selvästi, mutta Antti sen sijaan näytti maansa myyneeltä. Paavo tuntui olevan ihan pihalla asioista.

”Jokin tässä mättää pahasti”, mietin pystymättä tarttumaan töihinkään, joita olin ottanut lomalle mukaan. Onneksi sain luettua pojan uutta Harry Potteria, jossa myöskin kerrotaan kahdesta rinnakkaisesta, mutta täysin erillisestä maailmasta. Aavistin, että jotain tällaista tämän hiihtosirkuksenkin takana on. Asia vaivasi minua rankasti – niin kuin varmasti suurta osaa suomalaisista. En ollut saanut kuulla uskottavaa tarinaa.

Jossain vaiheessa seuraavaa viikkoa alan kuitenkin turtua, ehkä se olikin vain Isometsän oma juttu. Hänhän on liikemies ja tunnetusti riskinottaja. Korkeat hemoglobiiniarvot ovat hänelle oikea ongelma ja olen hänen kanssaan samaa mieltä rajojen mataluudesta – minullakin on ollut yli rajan mitattuja arvoja. Tyhmää se silti oli: me olisimme rakastaneet Isometsää, vaikka hän ei koskaan olisi voittanut mitään arvokisaa. Ihmettelin sitä, miten hän saattoi riskeerata työuransa, taloutensa ja arvokkuutensa – en minä voisi kuvitella tekeväni samoin. Tässä on silti jotain outoa...

(Epä)uskoa ja (epä)toivoa

Torstaina 22. helmikuuta olemme taas matkalla. Tällä kertaa ajoitamme pysähdyksen Viitasaarelle nähdäksemme miesten viestin riemukkaat loppuhetket. Vaikka voitto tulikin, niin olin hiukan pettynyt – fiilikseni ei ollut niin mahtava kuin silloin, kun kaimani Koivisto toi voittoisan viestin maaliin 25 vuotta aiemmin Innsbruckin olympialaisissa. Immosen ja Myllylän hiihtäminen viestissä tosin häivytti doping-epäilyjäni taka-alalle. Uskoin siis, että muut eivät ole ainetta käyttäneet. Tai – hetkinen - enhän minä sitä vielääkään uskonut (muistin tiedotustilaisuuden): minä uskoin ja toivoin, että muut eivät jäisi kiinni. Hiljaa mielessäni siis hyväksyin tuonkaltaisen dopingin käytön.

Perjantaina yritän taas ehtiä määränpäähän ennen kuin naisten viesti loppuu. Tällä kertaa emme ehdi. Autoradiota kuunnellessani ajattelen, että koko kisojen sykähdyttävin hetki on sittenkin ollut Virpi Kuitusen loppukiri taka-ajohiihdossa. Sellaista en ole ennen nähnyt; se oli parempi kuin Hilikka Riihivuoren kiri kolmososuudella vuoden 1978 Lahden MM-kisoissa, joita olin silloin paikan päällä katsomassa. Suljen silmäni siltä, että Virpi ja muutkin naishihtäjät ovat parantaneet huikeasti suoritustasoaan kestävyysurheiluun lähes kuulumattomalla tavalla. Päätelen, että kansainvälisessä naishiihdossa on käynnissä sukupolven vaihdos ja taso saattaa olla nyt matalampi kuin joskus muulloin.

Lääkelaukku ja nimien odotus

Sunnuntaina olen jo kotona, kun kuulen toisesta dopingepäilystä. En ole ainut, joka laskee yhteen yksi ynnä yksi ja saa tulokseksi: Janne Immonen. Ihmeelliset keskeytykset saavat selityksensä. Tässä vaiheessa olen varma, että valmennusjohto on mukana toiminnassa, vaikka silti toivon, että katastrofi jää tähän. Mietin, miten Janne voi koskaan mennä näyttämään naamaansa Kirvesniemen Harrille.

Kaikista epäilyistäni huolimatta jaksan vieläkin puolustaa suomalaisia hiihtäjiä, uskon Mikaan, vaikka häntä epäillään ja Harrin uskoin tajuavan mahdollisen dopingin seuraukset itselleen, läheisilleen ja kaikille suomalaisille. Lääkelaukku oli kuitenkin liikaa. Sen sisältämä likainen veri loiskahti kuvaannollisesti naamalleni. Näin Kyrön valheiden taakse, ymmärsin lääkäreiden eron pelkäksi teatteriksi – kaikki on menetetty. Tämä on systemaattista väärinpeluuta. Masennuin täysin, ja pelkäsin lisäkärystä. Kun kuulin tiistai-iltana naapuriltani neljästä uudesta kärystä, liimaannuin internettiin, jota en yleensä käytä. Odotin nimiä.

Surua ja vihaa

Keskiviikkona, suomalaisen kulttuurin päivänä, 28. helmikuuta klo 12.13 soitin vanhemmilleni Mikkeliin kertoakseni surulliset uutiset. Paljoa ei puhuttu, mutta tiesin, että tämä sattui myös heihin. Isä voitti aikanaan maakuntaviestin Harrin isän kanssa, minä voitin nuorten maakuntaviestin Harrin kanssa. Olimme saman seuran lupaavia junioreja seitsemänkymmentäluvun alkupuolella. Näinkö sen upean uran piti päättyä?

Seuraavat päivät olin muissa maailmoissa, surin ja yritin ymmärtää. Vaimon kanssa tuli iso riita, kun hän – luultavasti yrittäen keventää ilmapiiriä - sanoi väärällä äänensävyllä ”ettei tämä ole kuin urheilua!” ”Eikö, tämähän on vaikka mitä, etkö näe mitä merkityksiä tähän kytkeytyy!”, huusin takaisin loukkaantuneena. Myöhemmin ymmärsin, että olin hermona senkin vuoksi, että minua oli pyydetty puhumaan asiasta urheiluliittojen valmentajille ja valmentajien kouluttajille².

Otin asian tosi vakavasti. Loukkaannuin siitäkin, että joku kehtasi vääntää vitsejä ja riimitellä lauluja aiheesta. Seurasin päälehtien ja YLE:n nettiuutisia ja –keskusteluja monta kertaa päivässä. Ostin joskus iltapäivälehdetkin. Ja yritin läpikäydä surua yhdessä Mikan, Harrin, Virpin ja Millan kanssa. Millaista on nyt kotona, kun isä on menettänyt maineensa?

Suorastaan raivostuin osatotuuksista ja esitetyistä helpoista ratkaisuista erottamisineen ja syyllisten jahtaamisineen. Ja vaikka ymmärsin, että kansakuntakin tarvitsee vapauttavan kokemuksen, jonka voisi antaa vain näyttävä julkinen anteeksipyyntö ja totuuden kertominen, niin en halunnut päästää suurta, voittoja janoavaa yleisöäkään helpolla. Mielestäni kaikkien piti nyt surra ja katsoa peiliin...

Tunnustuksia ja selvityksiä

Sitten minunkin oli pakko prosessoida asia paremmin, vaikka aikaa sellaiseen ei olisi ollutkaan. En voinut paeta vastuutani, ajattelin. Jos kukaan muu ei halua tai uskalla kertoa tästä ymmärrettävää tarinaa, niin minun pitää edes yrittää.

Tajusin sen olevan vaikeaa. Aloitin tunnustuksella, jonka lähetin Tasa-arvolehteen. Otin siinä vastuun tapahtuneesta ja selitin, miten olen myös osallinen tähän asiaan. Seuraavaksi jouduin sosiologisoimaan tapahtunutta, olin luvannut luennoida valmentajien neuvottelukunnalle postmodernista valmennusorganisaatiosta suhteessa omaelämäkerralliseen asiantuntijuuteen. Ajatukseni oli alkuperinkin se, että kritisaisin nykyisiä malleja, joissa kukaan ei vastaa mistään ja joissa yksilöitä ei kasvateta ja kouluteta ymmärtämään kokonaisuuksia saati elämäkerrallisuutta. Dopingjuttu sopi erittäin hyvin esimerkiksi. Niin se sopi myös yhteen lehtihaastatteluun, jonka pääteema oli miehisyudessa ja urheilussa. Olin koukussa eikä aihe antanut

minulle rauhaa.

Perjantaina 9. maaliskuuta, päivänä, jolloin Hiihtoliitto antoi selvityksensä opetusministeriölle, en ole ollenkaan tyytyväinen. Minä – niin kuin kaikki muutkin – jouduin edelleenkin kertomaan osatotoituksia ja tarinoita, koska selvitys ei selvittänyt mitään. Omaa dopingtarinaani vaivaa yhteensopimattomuus ja näkökulmien liiallinen hajoaminen. Huomaan, että monet kommentaattoreista ovat silti ruvenneet uskomaan johonkin osatotuuteen, koska annetun niukan informaation varassa on mahdotonta tietää totuutta ja sen avulla yrittää ymmärtää kokonaisuutta. Pelkään, että lukkiudumme johonkin tällaiseen näkökantaamme ja luovumme prosessista, joka saattaisi rakentaa jotakin pysyvämpää tilalle. Todennäköisten syyllisten irtisanominen on kaikkein helpoin tapa lakaista ongelmat pois – muuta informaatiotahan Suomen Hiihtoliiton ”perusteellinen” selvitys ei pitänyt sisällään. Tiedotusvälineetkin lopettivat tulvamaisen vyörytyksensä aiheesta Hiihtoliiton mitättömän raportin jälkeen. Ehkä urheilijoita haluttiin suojella tai ehkä journalistien omat tutkimukset eivät enää tuottaneet tulosta.

Yritys ymmärtää

Minä sen sijaan ahkeroin: aloin kaikissa mahdollisissa väleissä kirjoittaa ymmärrettävää tarinaa tapahtuneesta. Aluksi tuntui siltä, että hyviä selityksiä tapahtuneelle ei ole olemassakaan – tai niitä ei ole missään esitetty. Itsekin tuskailin ja tuskailin, enkö tosiaan ymmärrä tätä juttua? Onko millään mitään väliä, jos en saa tehtyä ymmärrettävää ja perusteltua tarinaa aiheesta? Parissa viikossa olin saanut käsiteltyä monta mahdollista tapahtumakulkua, mutta mikään niistä ei tyydyttänyt minua. Silti tiesin, että ymmärsin asiaa jo paljon paremmin. Olin sen verran tohkeissani, että vaihdoin viime tingassa esitykseni aiheen seuraavan viikon sosiologipäiville ja päätin pitääkin dopingpaperin urheilusosiologisen tarinoittamisen sijasta. Esittelin paperin Rovaniemen sosiologipäivillä 24. maaliskuuta, josta sainkin hyvää tukea alustaville tulkinnoilleni.

Sunnuntaina 25.3. hiihtäessäni Hakunilan-Kuusijärven loistavilla laduilla oma hiihtoni ei oikein kulje, mutta ajatus sitäkin paremmin: ymmärrän yhä selvemmin tapauksen ja kirjoitukseni yhteydet vuosikausia valmistelemaani väitöskirjaan. Päätän tehdä tästä dopingselvityksestäni sen viimeisen kappaleen...

Tutkija-, urheilija- ja valmentajataustani: positiot ja kontekstit

Ajattelen, että minun pitäisi pystyä parempaan kuin Hiihtoliiton kaaoksessa toimineen johdon tai kriisinsilmässä pyörineen lehdistön, koska en jaa näiden toimijoiden paikkaa (positiota) enkä ympäristöä (kontekstia). Sen sijaan voin eläytyä niin hiihtäjien, valmentajien, järjestöihmisten, toimittajien kuin tutkijoidenkin maailmaan, koska minulla on omakohtaista kokemusta kaikista näistä positioista ja konteksteista. Ja varsinkin, koska tutkijana olen oppinut käsitteellistämään näitä omaelämäkerrallisia kokemuksiani.

Oma tulkintani, tarinani, perustuukin pro gradu –työhöni Urheilu kertomuksena (1990), lisensiaatin työhöni Urheilullisten miesten mahdolliset maskuliinisuudet (1996) ja valmisteilla olevaan väitöskirjaani Ruumiista miestä, tarinasta tulkintaa: oikeita miehiä – ja urheilijoita? Mutta paljon vähempiarvoisempaa ei ole sekään, että hiihdin kilpaa 17-vuotiaaksi asti Mikkelin Hiihtäjissä yhdessä Harri Kirvesniemen kanssa, opiskelin 1980-luvun alussa valmentajaksi Jyväskylän yliopiston liikuntabiologian laitoksella samaan aikaan Harrin, Antti Leppävuoren ja Kari-Pekka Kyrön kanssa.

Urheilujärjestöjen toimintaan ja liikuntapolitiikkaan olen tutustunut 1980- ja 1990-luvuilla sekä työskennellessäni Opiskelijoiden Liikuntaliitossa että ollessani mm. Valtion liikuntaneuvoston jäsen. Urheiluvalmennuksen eettinen kehittäminen sukupuolten tasa-arvon suuntaan on ollut viime vuosien projektinani. Voin siis hyvällä syyllä sanoa, että omaelämäkerrallinen kokemukseni antaa perspektiiviä näkemään asiaa monelta taholta – myös journalistin, kolumnistin ja julkisen asiantuntijan näkökulmat ovat minulle hyvin tuttuja.

Ongelma tässä ei kuitenkaan ole uusien näkökulmien löytäminen; niitä ovat tiedotusvälineet pullollaan. Tärkeämpää – ja tätä voisi nykyään tutkimuksessakin enemmän korostaa – on se, että tutkijan pitäisi myös kyetä arvioimaan eri näkökulmia eikä vain tuomaan esille uusia, mahdollisia, näkökulmia. Tutkijan eettinen vastuu olisi siinä, että hän osaisi perustellusti asettaa eri tulkintoja niiden omille paikoilleen. Tämä dopingjupakka on minusta vakuuttavasti osoittanut sen, että suuri määrä pirstaletietoa tekee suuren yleisön vain ärtyneeksi, koska he eivät koe saavansa rehellistä ja/tai ymmärrettävää tietoa.

Luettelemalla tässä omat sidonnaisuuteni en pyri vakuuttamaan

lukijaa siitä, että jatkossa kirjoittamani perustuisi ensikäden lähteisiin tai tietoihin, joita minulla näiden asemieni puolesta on. Tilanne on lähes päinvastainen: en ole ensisijaisesti kiinnostunut siitä, kuka teki mitään missä ja kenen kanssa – se on journalistien ja asiaa tutkivien selvitysryhmien tehtävä. Minun tehtävänäni on tehdä ymmärrettäväksi se, minkä kaikki tietävät. Se tarkoittaa esitettyjen selitysten arvioimista ja paikalleen asettamista, mutta se tarkoittaa myös tieteellisesti perustellun tarinan esittämistä koko tästä tapahtumaketjusta. Tällaisen tarinan ei tarvitse olla jokaisessa yksityiskohdassaan faktisesti tarkka, koska kyse on sosiaalisesta, kulttuurisesta ja elämäkerrallisesta ymmärryksestä. Jotkut yksityiskohdat ovat voineet todellisuudessa mennä hiukan eri tavoin kuin tässä esitän, mutta perusta voi silti kestää³.

Julkisia selityksiä

Aloitan julkisilla selityksillä, jotka ovat kaikkein nopeimmin muuttuvaa ja lisääntyvää ainesta. En väitäkään, että tässä esittämäni kattaisivat kokonaan tätä alati kasvavaa ainesta – niin moneen tarkoitukseen tämä tapahtuma venyy. Väittäisin kuitenkin, että tässä on niistä tärkeimpiä. Pohdin tässä näiden julkisuudessa esitettyjen selitysten vahvuuksia ja heikkouksia niin tämän nimienomaisen tapauksen kuin koko urheilunkin perusteluina. Tällaisen urheilun kriisin julkisen selvittelyn voi nimittäin nähdä myös yrityksenä rakentaa uutta, todenmukaisempaa perustelua urheilulle. Oma paikkani ei ole lähtökohtaisesti idealistin, muttei kyynikonkaan – yritän nähdä nykyurheilun sekä sen omassa sosiaalishistoriallisessa kontekstissaan että vitaalisena osana nykykulttuurin muita merkitysjärjestelmiä.

Raha ratkaisee, mutta mihin suuntaan?

Hyvin monet esille tulleet kommentoijat ovat olleet sitä mieltä, että kaiken takana on raha. Tämän väitteen mukaan raha, joka on tehnyt urheilusta ammattimaista liiketoimintaa, on kaiken pahan alku. ”Urheilun aito idea on kadonnut mammonan ahnehtimisen taakse”. Näin sanoo mm. kirjailija, poliitikko ja jalkapalloilevien poikien isä, Jörn Donner (Iltalehti, 8.3.01). Rahan merkitys on tietenkin ollut urheilun muuttumisessa suuri, mutta jos ajatellaan rahaa tämän dopingtapauksen yhteydessä, niin se ei ehkä ole kaikkein paras selitys sille, miksi kävi niin kuin kävi⁴.

Rahan urheilua turmeleva vaikutus voidaan nähdä usealla eri

tavalla. Yksi yleinen tapa on idealisoida amatööriurheilua eli sitä aikaa, kun palkkiot annettiin ”ruskeissa kirjekuorissa”. Urheilusta on tullut viime vuosikymmeninä tullut työtä, työstä on maksettava palkkaa. Ongelma on ollut se, että urheilujärjestelmä – lähinnä järjestöt - on ollut haluton näkemään itseään työnantajana erilaisine velvollisuuksineen. On kovin vaikea nähdä tässä siirtymisessä rehelliseen työntekoon mitään sinänsä moraalitonta ja dopingiin johtavaa. Pikemminkin päinvastoin: nyt urheilijalla on eri rahoitus- ja koulutusjärjestelmien kautta parempi turva kuin aiemmin. Ja vähemmän syytä panna kaikkea yhden kortin varaan.

Toinen rahaan tämän tapauksen liittävä metafora onkin löydettävissä juuri riskinotosta. Voidaanhan ajatella, että sijoittaminen dopingiin vertautuisi osakesijoittamiseen tai korttipeliin. Tällöin vaihtoehtoja tulisi tarkastella samalla logiikalla. Paras vaihtoehto on tietysti se, että sijoittaa itse vähän ja voittaa paljon. Onkin järkevää tarkastella Lahden dopingkäryä tästä suunnasta ja katsoa eri toimijoiden motiiveja ja intressejä tällaiseen riskinottoon.

Aloitetaan tarkastelu Hiihtoliiton valmentajista ja lääkäreistä, joiden toiminta oli tässä tapauksessa keskeistä. Ilman heidän aktiivisuuttaan ja taitojaan ei tämänkaltaiseen dopingiin olisi voitu ryhtyä. Tuntematta tarkoin heidän palkkioperusteitaan tai muita mahdollisia rahoituskeinojaan uskallan epäillä, että juuri heidän olisi pitänyt taloudellisista syistä johtuen pidättäytyä dopingista. Heillä oli luultavimmin aika vähän voitettavaa, mutta ehkäpä taloudellisestikin eniten menetettävää. Pahimmassa tapauksessa menisi työ ja toimeentulo. Luulisin, että heidän myös piti tunnistaa ainakin jollakin tasolla tuo riski. Tietysti valmentajat myös ajattelevat oman lajinsa parasta ja hyvä menestys olisikin luonut paremmat menestysmahdollisuudet myös tulevaisuudessa, kun liiton valmennusbudjettiin olisi saatu lisäresursseja. Vaakakuppiin ei joko asetettu lainkaan mahdollista käryä tai sitten ajateltiin, että vain yksittäiset urheilijat kärsivät dopingin käytöstään – valmentajat säästyvät⁵.

Hiihtäjistä osa on tunnettuja sijoittajia, joten riskinotto on heille tuttua sitäkin kautta. Lehtitietojen perusteella esimerkiksi Harri Kirvesniemellä ei olisi pitänyt olla mitään taloudellista syytä ottaa kiinnijäämisriskiä. Muillakin ”brandihiihtäjillä” – Myllylällä ja Isometsällä – oli hyvin vähän taloudellista tarvetta pistää tuotemerkkiään alttiiksi minkäänlaiselle riskille. Päinvastoin: iso

riskisijoitus dopingiin saattoi tuoda ennen kokemattomat taloudelliset tappiot kullekin heistä. Jos he olisivat ajatelleet ensisijaisesti rahaa, niin luulisin ettei dopingiin olisi ryhdytty. Ymmärrän, että kukin heistä kuvitteli tekevänsä varman sijoituksen, mutta silti mahdollinen lisäarvo tuntuu taloudelliselta kannalta liian mitättömältä selittäjältä heidän tapauksessaan.

Tilanne oli tässä mielessä toinen sekä naishiihtäjien että Janne Immosen kannalta katsottuna. Heille taloudellinen puoli saattoi olla paljonkin merkittävämpi tekijä kuin pitkän uran tehneille karpaaseille. Isokin riski saattoi tuntua järkevältä tilanteessa, jossa ei ollut paljonkaan menetettävää, mutta paljon voitettavaa. Hyvät sponsorisopimukset olisivat olleet totta, jos menestys tulisi vaikka kepulikonstein mahdolliseksi. Raha selittäjänä voi siis olla joidenkin hiihtäjien osalta pätevämpi, joidenkin osalta vähemmän kohdallinen.

Yleiseksi selitykseksi tämä tapaus ei tietysti ole paras mahdollinen, koska ”likaisen rahan” kuvitellaan vaikuttaneen jo paljon aiemmin. Esimerkiksi tässä tapauksessa ajatuskulku olisi siten se, että myös vanhemman kaartin ”brandihiihtäjien” nouseminen valioluokkaan on saavutettu kielletyillä keinoilla. Näin ajateltuna suuretkaan yksittäiset tappiot eivät tuntuisi niin suurilta, kun jo samalla tavalla ansaittuja rahoja ei kuitenkaan otettaisi pois. Tällä tavoin ajateltuna suurimpia häviäjiä ovatkin naishiihtäjät, jotka eivät ole ehtineet varallisuuttaan koota eivätkä ehkä tämän jälkeen siihen hiihtämällä kykenekään.

Nykyisille ammattiurheilijoille raha on olennainen osa elämää ja urheilua, mutta silti suoraa kytkentää rahan ja tämän dopingkäryn välille on vaikea vetää. Ilman pitävää näyttöä siitä, että näiden urheilijoiden rahoitus on jo pidemmän aikaa perustunut dopingin avulla saavutettuihin tuloksiin, on rahan merkitys hyvinkin kyseenalainen, sillä niin suuret taloudelliset tappiot käryäminen heille itsekullekin aiheutti. Myöskään mahdolliset taloudelliset voitot eivät tunnu ainakaan kaikkien osalta riittävän suurilta suhteessa riskiin.

Hiihtoliiton johtavat virkamiehet ja luottamusmiesjohto ovat tietysti myös voineet sokaistua rahasta ja hyvästä taloudellisesta tuloksesta. Hyvä hiihtomenestys tuo yleisöä, sponsoreita ja siten taloudellisia voimavaroja. Hiihtoliitto oli kuitenkin tehnyt rahakkaan TV-sopimuksen jo ennen kisoja eikä liitto ollut sellaisessa taloudellisessa ahdingossa, jossa pitäisi ottaa suuria riskejä.

Luottamusmiehet eivät myöskään saa – ainakaan kovin paljon – taloudellista etua hiihtäjien menestyksestä.

Selitys puree kyllä siinä mielessä, että luottamusmiehet voivat jopa yrittää olla tietämättömiä valmennusportaan tekemisistä, vaikka niissä olisikin jotain sanomista. Jos valmennus kuitenkin tuottaa mitaleja ja sitä kautta myös taloudellista menestystä liitolle, niin on helpompi sulkea silmät kuin päinvastaisessa tapauksessa. Tietenkin liitto myös kilpailee yleisöistä ja muusta tuesta muiden liittojen ja muidenkin tahojen kanssa, joten talousasiat tietysti vaikuttavat erittäin suuresti päätöksentekoon, jossa ei varmaankaan kovin usein oteta huomioon sitä, miten huono julkisuus ja sopimusten rikkominen (mm. eettiset tai dopingsopimukset) vaikuttavat liiton talouteen. Nythän tappiot lasketaan useissa miljoonissa, kahden vuoden periodilla mahdollisesti kymmenissä miljoonissa markoissa.

Hiihtoliiton johdon olisi voinut olettaa arvioineen mahdollisen huonon julkisuuden vaikutuksia jo taannoisen STT-kohun jäljiltä, jolloin se oli hyvinkin tietoinen siitä, miten tähän tapaukseen verrattuna virtuaalinen vahinko yritettiin muuttaa henkilökohtaisiksi vahingonkorvauksiksi⁶. Olennaista tässä on tietysti se, että urheilujärjestön johdon tulisi kontrolloida hyvin tarkasti sitä, että urheileminen sujuu sovittujen sääntöjen mukaan. Jos valmennus tuottaa urheilullisia tuloksia ja sitä kautta taloudellista tulosta, niin tällainen tiukkuus saattaa toimista löystyä. Kovin hyvää esimerkkiä siitä, että joku lajiliitto olisi joutunut taloudellisiin vaikeuksiin dopingkäräjen vuoksi ei ole olemassa, vaikka kestävyysjuoksun surkea tilanne Martti Vainion käräyn jälkeen tunnettaisiinkin.

Rahalla on myös merkitys sen kautta, miten Suomen Olympiakomitea tukee hiihtäjien valmentautumista. KOK:lla on melko tiukat menestystavoitteet, joiden saavuttaminen lisää valmentautumisen resursseja. Taustalla ovat myös opetusministeriön tuloskriteerit Hiihtoliiton ja olympiakomitean huippu-urheilutoiminnalle. Nämä rahat eivät kuitenkaan muodosta kokonaisuudesta kovin suurta osaa, vaikka niiden välillinen merkitys onkin rahasummaa paljon suurempi niin liitolle kuin valmentajille kuin itse hiihtäjillekin. Jos olet valtion apurahaurheilija tai saat liittona kunnon valmennustukea, niin saat myös muuta tukea ja julkisuutta helpommin - menestyminen on varmempaa. Näin siis (liikunta)poliittinen päättäjät voi kohtuullisen pienelläkin rahasummalla ohjata suurempia rahavirtoja.

Huomion ulkopuolelle on jäänyt lähes tyystin se seikka, että raha – ja joku voisi sanoa, vain raha – on puhdistamassa urheilua. Raha tai rahan alkuperäinen (jos rahalla on alkuperää) omistaja on kaikkein tiukin puhtaan urheilun vaatija. Oletushan on, että urheilussa käytettiin esimerkiksi dopingaineita ja muita epäeettisiä keinoja eniten silloin, kun vastakkain asettuivat eri yhteiskuntajärjestelmiä edustaneet valmennussysteemit. Itäblokin kaaduttua mukaan tuli epäpoliittinen raha, jonka jälkeen on pikku hiljaa siirrytty kohti tiukempaa dopingkontrollia. Raha ei halua liata isäntäänsä – valtio tai muu järjestelmä taas saattaa pitää sisällään ongelmat, koska se on itse osallinen toimintaan eikä sen menestys perustu lisärahan saamiseen, vaan valtaan ja kunniaan joskus keinoja kaihtamatta ja resursseja laskematta⁷. Kaupallisella rahalla ei ole tuollaista lojaliteettia: se vaihtaa omistajaa ja kohdetta sen mukaan, missä on sen parhain tuotto. Likasankoon – olkoonkin vaikka kuinka perinteiseen – ei moni sijoittaja nykypäivänä rahojaan (tai toisten rahoja) pistä.

Raha tai taloudellinen kilpailu urheilussa voidaan nostaa vielä seuraavalle tasolle tässäkin tapauksessa. Itse asiassa kyse ei ole jäykästä sponsorien ja urheilujärjestelmien suhteesta alä kaupallinen yritys ja Suomen Hiihtoliitto, vaan kyse on koko lajin (taloudellisesta ja attraktiivisesta) kilpailuvoimaisuudesta suhteessa muihin varsinkin TV-näkyvyyttä omaaviin lajeihin⁸. Siksi ei ollut mitenkään erityisen jaloa norjalaisilta se, että suomalaiset hiihtäjät otettiin kannustavasti vastaan Holmenkollenilla, vaan kyse on myös siitä, että kansainvälisesti pienen lajin ei kannata missään nimessä menettää yhtä suurta kilpailua lisäävää ja urheilijoita tuottavaa tekijäänsä pois tuotevalikoimastaan. Jos ei synny kunnan kilpailuja, eivät kaupalliset TV-yhtiöt kauaa pidä listoillaan tällaista urheilulajia⁹.

Jos siis tällä globaalilla tai eurooppalaisella tasolla ajatellaan rahan ohjaavaa merkitystä, niin suomalaisten pyrkimys voittaa mahdollisimman paljon mitaleja olisi tulkittavissa kansainvälistä hiihtoa ja sen markkina-arvoa alentavaksi tekijäksi. Raha tai taloudellinen rationaliteetti järjestäisi kisat, joissa suomalaiset olisivat organisoineet Lahdessa onnistuneet kisat silloin, kun norjalaiset, ruotsalaiset, venäläiset, espanjalaiset, japanilaiset, italialaiset, ranskalaiset, amerikkalaiset, itävaltalaiset, sveitsiläiset, romanialaiset, korealaiset, kanadalaiset, puolalaiset, tsekit, slovakit, virolaiset, slovenialaiset ja suomalaiset olisivat tasaveroisesti

pärjänneet – turkkilaiset ja marokkolaiset olisi hurrattu potentiaalisina menestyjinä ja uusina markkina-alueina mukaan hiihtoperheeseen.

Paha raha on siis myös hyvä raha, tai ainakin hyvin ristiriitaisia ovat rahan vaikutukset tähänkin tapahtumaan. Kun rahalla on nykyään eniten arvoa optiona, odotusarvona, niin hyvä sijoittaja pistää rahansa lähes riskittömiin, hyvän julkisuuskuvan omaaviin urheilulajeihin ja urheilijoihin. Sen vuoksi hiihto ja Harri Kirvesniemi oli aiemmin erittäin hyvä sijoituskohde. Hemohesin käyttö taas oli kaksinkertaista riskisijoittamista ja pikavoittoihin perustuvaa sijoittamisideologiaa. Hiukan analyyttisempi ja rahan liikkeitä kokonaisvaltaisemmin tarkasteleva näkemys olisi varmaankin tarpeen myös lajiliittojen ja kokonaisten urheilulajien sisällä. Tällainen katastrofi saattaa pahimmassa tapauksessa pudottaa Suomen urheilun ”kruununjalokiven” arvon nopeasti ja pysyvästi tulos- ja talouspörssien alakastiin, mutta se voi viedä mukanaan myös Norjan, Ruotsin ja Venäjän hiihdon syöksykierteeseen, jota on vaikea oikaista.

Tässä dopingkäryn selvittelyssä on siis taloudelliselta kannalta katsottuna erittäin monta särmää, joihin voi tarttua. Edellisen perusteella olen kuitenkin valmis sanomaan, että mitään kovin suoraa yhteyttä rahan ja dopingin käytön välille ei tässä tapauksessa saada aikaiseksi. Ja vaikka yksittäiset ihmiset olisivatkin sokaistuneet taloudellisten seikkojen edessä, niin jo kansallisen ja etenkin kansainvälisen tason näkökulmasta dopingkäryn mahdollisuuskin on taloudellisesti ajatellen nykytilanteessa erittäin epäedullista. Hiihtäjissäkin oli mukana kokeneita sijoittajia, joiden olisi luullut osaavan laskea etuja ja haittoja niin hyvin, ettei tällaiseen riskipeliin pelkästään taloudellisista syistä olisi lähdetty. Jotain syvempää ja tiedostamattomampaa asian takana täytyi olla.

Voitonhimo vai kilpailu samoin ehdoin?

”Halusin tietysti voittaa!”, sanoi Jari Isometsä 5.3. MTV3:n haastattelussa, kun häneltä kysyttiin, miksi hän käytti kiellettyjä aineita. Isometsän mielestä oli myös epäreilua se, että alemman hemoglobiiniarvon omaava urheilija saa käyttää alppimajaa, mutta hän ei sitä saa käyttää. Moni allekirjoittaisi Isometsän selitykset: menestyksen tavoittelu on niin suuri asia, että tehdyn erehdyksen selittäisi urheilijan näkökulmasta epäreilut dopingsäännöt¹⁰.

Vaikka en aliarvioikaan voittamisen ja siihen läheisesti liittyvän kunnianhimon tärkeyttä urheilukulttuurissa, niin aivan aukoton ei tuo voitonhalua korostava selityskään ole. Jari Isometsän näkökannan ymmärrän parhaiten; hänhän on ikuinen kakkonen tai nelonen – sellainen varmasti painaa mieltä. Harri Kirvesniemen voitonnälkää on vähän vaikeampi ymmärtää, yksi arvokisavoitto ja arvostettu ura on jo takana. Mika Myllylän kunnianhimoa taas ei voi olla huomaamatta, vaikka samaan aikaan hän myös tasapainottelee voitonhimon, uskonasioiden ja perheen välillä. Voittoa, meriittejä on kaiken lisäksi vaikka muille jakaa. Näyttämisen pakkoa ei ulkopuolisen silmin tuntuisi olevan niin paljon, että valtavia riskejä kannattaisi ottaa. Eihän Mika riskeeraa terveyttänsäkään – mitä moni tekee – menestyksen edessä, kuten olemme nähneet.

Janne Immosen, Virpi Kuitusen ja Milla Jauhon profiilit eivät ole julkisuuden kautta tulleet kovin tutuiksi, mutta kaikilla varmaan oli menestymisen nälkää. Uraa oli jo takana useita vuosia, mutta menestys antoi odottaa itseään. Jonkinlainen piristysruiske oli kullekin tarpeen ja jos muutkin menestyneet käyttivät, niin miksen sitten minäkin, he saattoivat ajatella.

Olennaista näissä kaikissa selityksissä on se, vedotaanko siihen, että säännöt sorsivat juuri minua (Isometsä) tai se, että myös toiset käyttivät samoja tai samanlaisia epäreiluja keinoja. Mainituista ainakin Kirvesniemi yhdessä päävalmentaja Kyrön, entisen päävalmentaja Pekka Vähäsöyringin ja liikuntabiologian laitoksen (akateemisten valmentajien koulutuslaitos) johtajan ja professorin, KOK:n lääketieteellisen komitean pitkäaikaisen jäsenen Paavo Komin suulla ovat suorasti tai epäsuorasti viitanneet siihen, että muuallakin käytetään ja että oli ajojahdin tai oman tyhmyyden syytä se, että kiinni jäätiin. Osa heistä (Kyrö ja Komi) on syyttänytkin antidopingtoimikuntaa, suomalaisia dopingasiantuntijoita (lähinnä Tapio Widemania) ja/tai norjalaisia Lahden kisojen testauksesta vastanneita (Ingmar Lereim) ajojahdistista tai ainakin tahallisesta harhauttamisesta¹¹.

Urheilussa tuo kilpailu ”samoin ehdoin” (on equal terms) on tärkeä periaate, vaikka lähemmin tarkasteltuna se ei olisikaan kestävä. Talviurheilussa esimerkiksi Afrikan maat ovat huonommassa asemassa kuin pohjoismaalaiset, vaikka useimmin on kuultu valitusta siitä, että meillä ei ole Kenian ohutilmaisista ylänköjä. Tässä tapauksessa keskustelu alppimajasta on juuri keskustelua tästä eettisesti hämärästä alueesta, jonka taustalla on ylevä ajatus samoin

ehdoin käytävästä kilpailusta¹². Tämä periaate onkin ollut esimerkiksi dopingin vastustamisessa tärkeämpi kuin siihen myöhemmin liitetty terveystieteellinen näkökulma¹³. Urheilu ei järjestelmänään kestä liian suurta eriarvoisuutta – symbolisesti pitäisi lähteä samalta viivalta. Kun koko ajan kuitenkin tehdään pientä väkivaltaa tälle periaatteelle, vaikkapa vain ”räätälöimällä” lajeja – Lahdessakin vihjattiin Bente Skarille räätälöidyistä hiihdoista ja suomalaisille räätälöidystä normaalimäen joukkuekisasta – niin voi unohtua se, mikä olikaan perimmältään eettisesti oikein.

Varsinkin Jari Isometsän julkinen esiintyminen on ollut tässä suhteessa vakuuttavaa: hän tuntuu sisäistäneen erittäin hyvin – pelottavan hyvin – tämän ”voitto samoin ehdoin” periaatteen. Toki paljon auktorisoidumpaa ja (epä)eettisesti painavampaa on se, että korkein valmentajien kouluttaja ja arvostettu tiedemies professori Komi puolustaa voimakkaasti tällaista näkökantaa. Ymmärrän kohtuullisen hyvin sen, että urheilijat panisivat vaikka henkensä alttiiksi voittaakseen olympialaisissa tai MM-kisoissa ja että antidopingviranomaisten terveyttä korostavat argumentit eivät heihin niin paljon vaikuta – heidän ovat kuitenkin tehneet valtavan työn oman itsensä kanssa tullakseen huippu-urheilijoiksi, siinä tulee pakostakin yksilön vapaata tahtoa arvostavaksi persoonaksi. Tiedemiehen suusta kuultuna sama periaate voi tuntua oudolta: meidänkin pitää antaa tehdä väärin, jos muutkin tekevät.

Uskoisinkin, että ei niinkään voittaminen, vaan voittaminen tai oikeastaan kilpaileminen samoin ehdoin olisi aika hyvä selittäjä dopingin käytölle. Sitä tukee sekin, miten Jari Isometsä oli niin kyvytön ja haluton ottamaan syyllisyyttä niskaansa, vaikka sen faktisesti oli tiedotustilaisuudessa tekevinään. Hän, kuten Harri Kirvesniemikin, oli valmis hyväksymään ”mokan”, mutta ei katumaan väärin keinojen käyttöä, koska ne olivat tämän mukaan heille oikeita – muutkin käyttivät. Mika Myllylän, Virpi Kuitusen ja osin Milla Jauhon käyttäytymistä käryn jälkeen tämä ei kuitenkaan kovin hyvin selitä, vaikka voitto samoin ehdoin oli varmasti jollakin tasolla myös heidän dopingiin ryhtymisensä taustalla.

Valmentajien ja lääkäreiden toiminnan taustalla tämä samoin ehdoin tapahtuva kilpailu oli varmasti vieläkin korostetummin esillä, koska heillä on myös enemmän mahdollisuuksia ja kykyjä vaikuttaa näihin ehtoihin. Todennäköistä onkin, että osallistuminen asiantuntijana esimerkiksi kansainvälisten kilpailu- tai dopingsääntöjen tekemiseen johtaa tietynlaiseen eettiseen sokeuteen, kun valmentajana sitten

pyrkii voittamaan nämä toiset valmennusjärjestelmät. Voi tuntua siltä, että kaikki säännöt ovat vain rakennettuja ja sopimuksenvaraisia kompromisseja – mikään ei sinänsä ole totta tai pyhää¹⁴. Kansainvälisessä maastohiihtoperheessä näitä konflikteja tai vaikeasti sovittavia asioita on ollut ehkä useammin kuin monissa muissa lajeissa. Suomalaiset ovat myös jo usein aikaisemmin ilmaisseet tyytymättömyytensä erilaisiin maastohiihtoa koskeviin päätöksiin. Voisi ajatella, että suomalaisilla oli jopa tietynlaista uhmahenkeä ja näyttämisen halua.

Edellinen on aivan totta, mutta yhtä hyvin – ellei paremmin – voitaisiin ajatella niin, että yhteisten sääntöjen laatimiseen ja niiden noudattamisen valvontaan osallistuminen tekisi näistä ihmisistä ja järjestelmistä entistä eettisempiä. Onkin varmasti niin, että riippumaton kansallinen antidopingtoimikunta ja varsinkin WADA ovat tulleet tähän ”hiekkalaatikkoon” sotkemaan vanhoja kuvioita. Tilanne on nyt se, että säännöt sovitaan edelleenkin urheilumaailman sisällä joko kansainvälisessä olympiakomiteassa tai kansainvälisissä lajiliitoissa, mutta sääntöjen kontrolli on annettu ainakin osittain ulkopuolisille. Tämän dopingtapauksen voisi siis nähdä myös murrosvaiheen ”ongelmana” – ennen omassa kansainvälisen hiihtoperheen piirissä tehdyt sopimukset takasivat sen, ettei ”turhia” koko järjestelmää vahingoittavia käryjä päässyt tulemaan. Uusi toimintakulttuuri järjestelmän ulkopuolisine toimijoineen sekoitti jääviytyneen ”pakan”, koska uuteen kulttuuriin ei oltu osattu vielä varautua. Demokratia päätöksenteossa tietysti tekee useimpia yksilöitä ja järjestelmiä eettisemmiksi, mutta jos tuo ryhmä on liian pieni tai jäävi, ei sen sokeutumista voine välttää.

Yritän tällä osoittaa sen, että voittaminen sinänsä ei ole oikein hyvä selittäjä tapahtumille. Kaikki mukanaolijat olivat tottuneita myös häviöihin. Sitäkin paremmin dopingin käyttöä selittää se, että koko järjestelmä lepää sen ajatuksen varassa, että kilpailijoille kyettäisiin takaamaan tasavertaiset lähtökohdat kilpailla voitosta. Mutta miksi juuri suomalaiset rikkoivat sääntöjä ja tätä periaatetta vastaan jää tälläkin tavoin ajatusta kuljetellen epäselväksi. Oliko tässä joukossa niin paljon heikkoitsetuntoista porukkaa vaikutusvaltaisilla paikoilla, että päätettiin antaa omille etulyönti, vaikka tiedettiin sen sotivan juuri sitä tasavertaisuusperiaatetta vastaan, jota sitten käryn jälkeen on käytetty saman toiminnan selittäjänä¹⁵?

Koko puhe kilpailemisesta samoin ehdoin on nimittäin eettisesti niin kauan onttoa, kun muita kiinnijääneitä ei ole osoittaa. Eikä muiden

kiinnijääntikään oikeastaan riitä: jos pitää kiinni samoista ehdoista, niin paras tapa sen toteutumiseen on omalta osaltaan noudattaa sääntöjä. Mikään järjestelmä ei voi toimia niin, että kun rikotaan yhdessä samalla tavalla sääntöjä, niin kaikki on ok. Pikemminkin on niin, että sääntöjen rikkominen toisaalla johtaa yhä rajumpaan sääntöjen rikkomiseen toisaalla.

”Kaikkihan ne käyttää”,

sanoo suuri osa dopingteatteriin kyllästyneestä yleisöstä. Yleisönosastoilla ja nettisivuilla tämä ”tietävä” joukko on ollut näkyvästi esillä. Eikä voi väittää, etteivätkö sekä urheilijoiden että valmentajien kommentit ole tätä käsitystä tukeneet. Ongelma tuntuukin olevan se, että samalla kun valmentajat (mm. Kyrö ja Vähäsöyrinki) yrittävät osoittaa muiden käyttäneen aineita jo kauan, niin samalla pitäisi pitävästi todistaa, että suomalaiset aloittivat dopingin käytön vasta Otepäässä vajaa viikko ennen Lahden kisoja.

Vastaväitettä – tässä tapauksessa: vain osa käyttää - onkin lähes mahdoton puolustaa, jos dopingiksi lasketaan kaikki ne keinot, jotka nyt ovat kiellettyjä, mutta jotka sitä eivät kilpailuhetkellä ole olleet. Jos lähdeittäisiin taas siitä, että kaikki ovat syyttömiä ellei heitä ole pitävästi syylliseksi havaittu - niin kuin yleensä siviilioikeudessa tehdään - niin ongelma on jossain muualla. Käyttäjiähän on tämän näkökannan mukaan maailmanmitassakin esimerkiksi hiihtourheilussa ollut todella vähän. Suomalaisten joukkokäry onkin tässä mittakaavassa ja kaikki lajitkin lukien aivan ainutlaatuinen, mikä tahtoo helposti unohtua tämän prosessin myötä. Ei siis pitäisi ihmetellä esimerkiksi pohjoismaisen lehdistön – itse asiassa aika maltillisia – reaktioita: ajatellaanpa, että sama olisi tapahtunut norjalaisille Norjassa.

Ongelman toinen poski on tietysti se, että kiellettyjä aineita voi käyttää, jos niitä ei pystytä testaamaan. Tähänhän suomalaisetkin ”narahtivat” kuvitellessaan, että käytettyä kiellettyä ainetta ei voida vielä testata. Valmentajien ja urheilijoiden puheiden avulla on herätetty sekin epäily, että muut käyttivät ovelasti jotain kiellettyä, mutta testeissä vielä näkymätöntä ainetta¹⁶.

Antidopingtyön näkökulmasta katsottuna tilanne on sekä hyvä että huono: jos kiellettyä olisi vain se, mikä voitaisiin testata, niin moraalista spekulatioita ei tässä ”samoin ehdoin” suhteessa tulisi. Toisaalta on mahdollista, että keinot muuttuisivat niin rajuiksi, että

ihmisiä sairastuisi tai kuolisi yhä enemmän. Kuolemantapausta suorassa lähetyksessä ei ehkä kestäisi kovinkaan moni urheilulaji. Se siis suojelee myös urheilua. Kolmanneksi: eikö ole eettisesti kaikkein arvokkainta se, että noudattaa yhdessä sovittuja sääntöjä, vaikka erotuomari tai testaaja ei olekaan paikalla. Eettinen kasvu vaatii onnistuakseen jonkin verran inhimillistä vapautta¹⁷.

Tämä kuvio on kuitenkin johtanut siihen, että on melko vaikea uskoa ”puhtaaseen” urheiluun tai ainakaan puhtaaseen maastohiihtoon. Sen sijaan on paljon helpompi uskoa puhtaaseen (suomalaiseen) yleisurheiluun silloin, kun tulostasoa on objektiivisestikin ottaen laskenut edellisten vuosikymmenten tasosta. Hiihdossa tulostasoa on paljon vaikeampi mitata, vertailu maajoukkueiden kesken on paljon vaikeampaa kuin senttien ja sekuntien kesken. Maastohiihdossa yksilöltä tarvitaan pitkälinen harjoittelu ennen kuin tuloksia voidaan odottaa ja historia osoittaa, että sukupolven vaihdokset ovat olleet hyvin selviä maastohiihdon piirissä joka maassa. Jatkuvaa, runsasta menestystä on vaikea rakentaa, kun maajoukkueet saavat niin suuren osan resursseista ja jälkikasvulle jää vain murusia. Myös keskinäinen kilpailu ja yhdessä valmentautuminen ovat juuri maastohiihdossa nostaneet esille tiettyjä ”hiihtäjien sukupolvia” muiden kustannuksella.

Pidänkin hiihdon ex-päävalmentajan Pekka Vähäsöyringin (Ilta=Sanomat, 6.3.01:”Kysymyksiä muille hiihtomaille”) artikkelin arvokilpailujen pistevertailua kahdella tapaa erittäin huonona ratkaisuna: hänen käyttämänsä käyrät todistivat yhtä vakuuttavasti sekä muiden maiden dopingin käytön kuin suomalaistenkin - ja jo vuonna 1989, mitä Vähäsöyrinki ei tietenkään onnistunut näistä käyristä lukemaan. Toisaalta tällainen vertailu suorastaan halveksii valmentamisen todellisuutta, jossa kuitenkin edelleen monet muut seikat ovat dopingia paljon tärkeämpiä selitettäessä menestystä jopa aivan maailman huipulla. Ymmärrän kyllä sen paniikinomaisen tilanteen, jossa yritetään kääntää huomio omasta ”likaisesta pesästä” toisiin samanmoisiin. Suuren yleisön silmissä tällaiset asiantuntijatekstit vain lisäävät epäilyä siitä, että ”kaikki käyttävät”.

On tietysti mahdollista, että ajatus onkin jo niin pitkällä, että (hiihto)valmennuksen sisäpiiri pyrkiikin jo siihen, että doping vapautettaisiin¹⁸. Epäilen kuitenkin, että maailmassa on urheilijoita ja jopa urheilulajeja, joissa huipulle voi päästä ilman kiellettyjä aineitakin. Jos ja kun näin on, olisi ainakin urheilun, mutta myös hiihtourheilun etu se, että yleisön ”kaikki muut käyttävät” –

menteliteettia ei ruokittaisi epämääräisillä argumenteilla.

Yleisemmällä tasolla kyse on todella isosta eettisestä, mutta myös elämänuskon, ongelmasta: voidaanko millään elämänalalla – kasvatuksessa, hoitotyössä, politiikassa tai liike-elämässä – lähteä siitä ajatuksesta, että ”kaikki käyttävät epäeettisiä keinoja”, jos kiinni jää joitakin pedofiilejä, armomurhaajia, lahjottuja tai rahan pesijöitä. Eipä silti: Suomessa ei varmaankaan tultane koskaan kokemaan vastaavanlaista kollektiivista häpeää kuin nyt viime viikkoina on koettu. Sehän kai merkitsisi samaa kuin presidentin, pääministerin ja Suomen Pankin pääjohtajan yhtäaikainen paljastuminen – en edes osaa keksiä minkälaisiksi? Tällöin tietysti puolustuksenkin puheenvuorot ylittävät normaalin rajat.

Kohdallisempi kysymys on kuitenkin se, ovatko urheilun eettiset ja tässä tapauksessa dopingsäännöt menneet liian pitkälle. Onko todella merkityksellistä kokonaisuuden kannalta se, että erilaisin suurina resursseja vaativin keinoin yritetään saada kiinni ”rosvot”, jotka vain kilpailevat toisiaan vastaan ja luultavimmin suurin piirtein samoin keinoin. Tai voidaanko oikeasti luottaa testeihin, joita rakennetaan kiireessä ja joista toisissa jää kiinni ja toisissa ei, vaikka todistettavasti olisikin käyttänyt samaa, kiellettyä ainetta (näin väitetään Virpi Kuitusen tapauksen osoittavan). Mistä tiedetään, etteivät muutkin voittajat ole voineet antaa puhdasta näytettä voittamansa kisan jälkeen, kun heitä ei testattu kollektiivisesti muutama päivä kisan jälkeen niin kuin suomalaisia¹⁹?

Aukottoman antidopingjärjestelmän rakentaminen on vasta alkutekijöissään, joten joku livahtaa portista voittajaksi, joku toinen jää sen pieliin kiinni. Tilanne onkin todella hankala, sillä tällä hetkellä ei voi koskaan olla varma siitä, onko puhdas urheilija todella puhdas. Yleinen oikeustaju kuitenkin velvoittaisi meitä kaikkia ajattelemaan niin, että syyttömiä ovat kaikki ne, joita ei ole todettu syyllisiksi oikeuden tai yleisen moraalin edessä. Lisäsin tuohon ”yleisen moraalin”, koska yhä useammin käy myös niin, että juridiikalta loppuvat keinot – tai rahat – saattaa oikeudellisen vastuun piiriin niitä, jotka kaikkien todisteiden mukaan ovat syyllisiä. Tässä dopingjupakassa olisikin kaikkien edun mukaista se, että syyllisiksi eivät leimautuisi ne, jotka oikeasti ovat täysin syyttömiä. Se olisi minusta vähintään, mitä asianosaiset voisivat tehdä hiihtourheilun ja kanssakilpailijoiden hyväksi.

Mielenkiintoista tässä keskustelussa on se, miten me oikein

suhtaudumme näihin kahteen erilaiseen, mutta toisilleen hyvin läheiseen perusteluun: onko hyväksyttävämpää se, että urheilija käyttää dopingia, jos ”muutkin käyttävät” vai se, että käyttää sitä päästäkseen lähtökohtaisesti tasavertaisempaan asemaan muiden urheilijoiden kanssa. Joku voi sanoa, että kyse on saivartelusta – kummatkin rikkoivat sääntöjä. Moraalisesti, mutta myös jatkotoimenpiteitä ajatellen, kyse on kuitenkin aivan eri asioista.

Moraalisesti on hyvin alkeellista se, että perustelee virhettään sillä, että toisetkin tekevät. Toisethan voivat tehdä mitä tahansa ja teen sen mukaan, mitä muut tekevät. Sen sijaan jos perustelen tekoani sillä, että minusta on oikeudenmukaisempaa tai tasa-arvoisempaa se, mitä minä teen kuin mitä toiset tekevät, olen eettisesti selvästi korkeammalla tasolla. Voidaanhan tässäkin ajatella jopa niin, että Jari Isometsä voisi vertautua ”kettutyttöihin” eli hän teki väärin ja rikkoi tietoisesti sääntöjä, jotta hänen – ja mahdollisesti monen muunkin - mielestään epäoikeudenmukaiset säännöt muutettaisiin. Faktisestihan näin ei ainakaan täysin ollut, mutta periaate on jossakin määrin sama. Ero on tosin siinä, että ”kettutyöt” eivät missään tapauksessa hyötyisi rikollisesta teostaan taloudellisesti tai muuten, mikä taas saattoi olla Isometsälle se tärkein motiivi.

Tulevia toimenpiteitä ajatellen on myös syytä erottaa nämä kaksi väitettä toisistaan. Ei ole mitään järkeä lähteä kehittämään dopingsäännöksiä ja –testauksia, jos perusajatuksena on se, että kaikki käyttävät²⁰. Sen sijaan, jos lähdetään kehittämään antidopingtyötä tasavertaisuusperiaatteella, niin voitaisiin ainakin välttyä huonoilta säännöiltä. Tietenkään kummassakaan tapauksessa ei päästä lähellekään sitä asiaintilaa, jossa mitään keinotekoisesti suoritusta parantavaa ainetta ei käytettäisi²¹.

Edellisen perusteella en todellakaan pysty vakuuttavasti väittämään, että huippu-urheilussa voi päästä huipulle ilman dopingaineita. Tarkoitukseni olikin osoittaa se, että tämän massiivisen dopingkäryn jälkeenkään ei ole pitäviä todisteita siitä, että huipulle ei olisi päästy tai ei voisi päästä myös puhtain keinoin. Tärkeämpää tässä todistelussa on kuitenkin ollut sen osoittaminen, että ”kaikki käyttää” –argumentti on ajatuksellisesti yhtä kestävä kuin idealistinen ”urheilu on pelkästään hyväksi” –slogan. Urheilu ei sinänsä ole hyvää eikä huonoa, ihmiset voivat säännöillään ja käytöksellään tehdä siitä monenlaista. Missään tapauksessa ”kaikki käyttää” –väite ei mielestäni ole aukoton ja pätevä – saati sitten eettisesti oikeutettu. Ja siitähän tässä kaiketi on ollut kysymys.

Onkin tärkeää, että emme niputa kaikkia urheilijoita, valmentajia tai lääkäreitä samaan koriin, vaan meidän olisi kyettävä näkemään myös tätä joukkoa eettisellä tasolla erottavat tekijät. Muuten tuomitsemme kaikki ja jos teemme sen väärin perustein, vaikka teko olisikin periaatteessa sama, niin emme voi löytää oikeita ja toimivia ratkaisutapoja tähän tilanteeseen.

Menestyksen liiallinen vaatiminen

On varmasti enemmän kuin totta, että tässä tapauksessa on menestyksen vaatijoita ollut jokaisella tasolla aivan liikaa. Urheilijat itse ovat vaatineet itseltään mahdottomia, heidän ehdoton lähipiirinsäkin on tuen lisäksi vaatinut tuloksia tai ainakin ”töihin menemistä”, kuten Suvi Myllylä oli mieheltään vaatinut ennen viestihiihtoa. Useita ihmisiä itseni lisäksi onkin ihmetyttänyt tässä tapauksessa mm. se, miksi Mika Myllylä otti niin valtavan riskin tulemalla takaisin kisoihin hiihtämään itselleen kohtalokasta viestiä, kun hyvä syy – todettu sairaus – poisjäämiseen olisi ollut olemassa. Kaiken lisäksi hän olisi voinut epäillä, että joku kavereista saattaa kuitenkin jäädä kiinni²².

Julkisuudessa politiikan korkeimmalta taholta on kritisoitu kuitenkin erityisesti Suomen Hiihtoliittoa siitä, että se vaatii urheilijoilta liikaa menestystä. Näin sanoi pääministeri Lipponen eduskunnassa. Voidaan tietysti hyvin perustellusti väittää, että myös koko Suomen urheilua seuraava kansa ja erityisinä portinvartijoina urheilutoimittajat ovat syyllisiä koko tähän tapahtuneeseen prosessiin. Tapahtuneen aikana onkin monta kertaa mietityttänyt se, miten voi olla mahdollista, että vuosikausia kilpahiihtäjien kanssa kilpailuista toiseen kulkeneet toimittajat ovat voineet olla näinkin tietämättömiä tämän asian suhteen. Toimittajien ja kansan eettistä vastuuta on kuitenkin tässä yhteydessä sekä vaikea että myös turha spekuloida enempiä ellei heidän riveistään nouse omaa eettistä liikettä asian tiimoilta.

Pääministeri Lipposen osoittama kohde on kuitenkin tärkeä linkki ketjussa, jossa toisaalta vahvistetaan urheiluväen omia menestystavoitteita, mutta myös toisesta päästä katsoen artikuloidaan niitä menestysvaateita, joita kansa poliitikkojen ja yhteiskuntajärjestelmän kautta viestittää urheilun kentille. Hiihtoliiton onkin sekä pyrittävä toteuttamaan erityisesti olympiakomiteassa muodostetut ja urheiluyhteisön yhdessä määrittelemät menestystavoitteet että opetusministeriön

olympiakomiteaan ja suoraan Hiihtoliittoon asettamat menestystavoitteet. Pääministeri Lipponen on siis itse mm. urheilu/liikuntabudjetin kautta ollut esittämässä ja hyväksymässä niitä perusteita, joilla Hiihtoliitolle yhteiskunnan tukea annetaan²³.

Vaikka yhteiskunnan tuki ei enää monellakaan liitolla ole ainut tai suurin taloudellinen resurssi, niin yhteiskunnan ja urheiluväen yhdessä muotoilemat tulostavoitteet ovat kuitenkin ne, joilla asiassa pelataan. Sponsorit eivät yleensä aseta ainakaan suurempia tulostavoitteita kuin mitä olympiakomitea on urheilijoille asettanut. Tietysti kyse on ensisijassa siitä, minkälaisia tulostavoitteita Hiihtoliitto asettaa, mutta kun niiden yhteys saatavaan valmennustukeen on kiinteä, niin on vaikea sanoa, kumpi on ensin muna vai kana. Toisin sanoen: tavoitteet on asetettava korkeammalle, koska hiihtäjiä on saatava mukaan tehovalmennukseen jo vuosia etukäteen ennen kuin mitenkään voidaan tietää, tulee tästä hiihtäjästä huippua tai etteikö hän sairastu juuri ennen kisoja. Jyrkkä tulosvastuu saattaakin merkitä kohtuuttomia vaatimuksia järjestelmälle. Hiihtoliiton vaikutusmahdollisuudet ovat myöskin vähentyneet jonkin verran silloin, kun eduskunta – tietysti hallituksen esityksestä – hyväksyi taannoin urheilija-apurahajärjestelmän, jossa edunsaaja on yksilö, ei järjestelmä.

Sama asia toteutuu myös olympiakomitean muussa valmennustuessa, joka yhä suuremmassa määrin on sidottu yksilöihin eikä järjestelmiin. Näin siis esimerkiksi Mika Myllylän Ramsaun kolme kultamitalia eivät hyödyttäneet järjestelmää (Hiihtoliittoa) samalla tavalla kuin olisi hyödyttänyt se, että kolme eri hiihtäjää olisi nuo mitalit saanut. Järjestelmän kannalta katsottuna menettely on tietysti epäreilu, pitäisihän järjestelmän tehokkuutta mitata mitalien ja pisteiden määrässä riippumatta siitä, kuka ne pisteet tuo. Liikuntapoliittinen järjestelmä onkin itse osasyllinen siihen, että menestystavoitteet ovat nousseet näin korkeiksi ottaessaan päätösvaltaa tuen jaosta pois lajiliitoilta siirtäen sen kansalliselle olympiakomitealle, opetusministeriölle ja eduskunnalle itselleen²⁴. Olympiakomitean aseman monimutkaisuushan tuli esiin mm. Sydneyn olympialaisten valinnoissa, mutta myös sinne asetettujen pistetavoitteiden saavuttamisen ja saavuttamattomuuden suhteen²⁵.

Tällä lyhyellä ekskurssilla halusin valottaa sitä, että menestysvaatimusten lähtökohdaksi ei voida osoittaa pelkästään Hiihtoliittoa, vaan tässäkin tapauksessa sormen osoittajan – pääministerin – omakin osallisuus on hyvin konkreettinen. Toisaalta halusin osoittaa sen, että kohtuuttomiin menestystavoitteisiin voidaan tietyssä määrin vaikuttaa liikuntapoliittisen järjestelmän sisällä, jos ymmärretään, minkälaisessa prosessissa tavoitteita luodaan ja mikä niiden suhde on saatavan yhteiskunnan tuen – sitä kautta välillisesti muunkin tuen – määrään. Toisin sanoen: yhteiskuntapoliittisen keskustelun ja päätöksenteon kautta voidaan myös vaikuttaa suuresti näiden menestystavoitteiden asettamiseen ja niiden merkitykseen kentällä²⁶.

Usein esitetty ratkaisu, jonka mukaan ammattimaiselta huippu-urheilulta tulisi ottaa kokonaan yhteiskunnan tuki pois, on tässä Hiihtoliiton tapauksessa periaatteessa mahdollinen. Ongelmaksi jää yhteiskunnan tuen rajaaminen: koskeeko se esimerkiksi tarvittavaa rakentamista tai sitä valtaisaan tukea, jota isojen talviurheilutapahtumien saaminen Suomeen merkitsee – Lahden taannoiseen talviolympiahankkeeseenkin vedettiin mukaan moottoritiestä lähtien erilaisia yhteiskunnan investointeja. En myöskään usko – varsinkaan tämän dopingkäryn jälkeen – että yhteiskunnan kannattaisi jättää huippu-urheilua täysin oman yhteiskuntapoliittisen ja –eettisen päätöksenteon ja kontrollin ulkopuolelle. Paineet päinvastaiseen ovat selvästi olemassa mm. WADAn kautta, joka on ensimmäinen urheiluliikkeen ja kansallisten hallitusten yhteistyöllä synnytetty järjestelmä.

On tietysti mahdollista irrottaa ammattilaiset taustajoukkoineen tämän tuen, mutta samalla luultavasti myös kontrollin ulkopuolelle, sillä miksi kannattaisi myöskään tuhlaata resursseja valtaisaan antidopingtyöhön, jos ammattiurheilijat ikään kuin irrotettaisiin kansallisesta projektista. Voidaan myös kysyä, miksi toisten urheilulajien tulisi kärsiä siitä, että yhden vuosikymmeniä erittäin hyvin yhteiskunnan tukeman liiton epäeettinen toiminta estää näitä – osin nuoria lajeja – kehittymästä kohti kansainvälistä huippua ja kohti ammattilaisuutta?

Toinen esitetty keino on ollut sopimuksellisuuden kautta syntyvä eettisempi urheiluyhteisö. Tässäkin tapauksessa tätä puolta ovat edustaneet ennen kaikkea sponsoreiden kanssa neuvotellut dopingsäännökset, mutta myös Suomen Liikunta ja Urheilun eettiset pelisäännöt että vasta kehitteillä olevat valmentajien eettiset

säännöt. Jää vielä nähtäväksi, miten kirjaimellisesti esimerkiksi SLU ja sponsorit pitävät kiinni sopimuksista, joita ajateltiin ennen kaikkea ennaltaehkäiseviksi, ei rankaiseviksi²⁷. Luultavaa on, että tämä tapaus johtaa näiden eettisten säännösten monenlaiseen jatkokehittelyyn, kun ”kymmenen käskyn” kaltaiset huoneen taulut eivät enää riitä. Kurinpitotoimenpiteistä tulee tehdä joko selvät säännöt tai ne joudutaan rakentamaan jälkikäteen ennakkotapausten perusteella.

Erittäin toivottavaa ja välttämätöntä olisi tietysti se, että etiikkaa ja siihen kuuluvia tasa-arvo- ja oikeudenmukaisuuskysymyksiä tutkittaisiin ja opetettaisiin valmentajakoulutuksessa entistä – lähes minimitasoa – huomattavasti enemmän. Tämä on tietysti hidas ja eikä niin kovin ”mediaseksikäs” tie ellei sitten ajattele niin, että tässä dopingtapauksessa täysin silmälappuiselta ravihevosesta vaikuttanut päävalmentaja Kyrö onnistui saamaan suurelta osaa kansaa myös hänen miehekkyyttään korostanutta myönteistä palautetta²⁸.

Kolmas ratkaisuvaihtoehtokin olisi mahdollisesti olemassa. Se on artikuloinut epäsuorasti tässä prosessissa kahdella tavalla: ensinnäkin kärähtäneitä urheilijoita on julkisuudessa sekä haukuttu että puolustettu. Tyypillistä nykyään on se, että samassa tiedotusvälineessä annetaan tilanteesta tai ihmisestä kaksi toisistaan täysin poikkeavaa journalistista tulkintaa ja se, että ensin lyödään olan takaa ja sitten aletaan sääliä. Kun journalismikin on inhimillistä toimintaa, näin tietysti käy. Seurauksena on kuitenkin se, että kyseisistä henkilöistä välittyy julkisuuteen skitsofrenisia kuvia ja lukijat joutuivat tässäkin tapauksessa valitsemaan puolensa henkilöistä esitettyjen mielikuvien perusteella. Samaan aikaan unohtui se, että tästä prosessista pitäisi kertoa ymmärrettävä, totuudenmukainen tarina ennen kuin mitään irtisanomisia parempia ratkaisuja voisi edes ajatella. Tähän ei näköjään pystynyt myöskään Hiihtoliitto omassa selvityksessään, vaikka heillä olisi voinut olla jonkin verran enemmän sisäpiiritietoja kuin lehdistöllä²⁹. Pointtini on tässä se, että urheilijoista (ja valmentajistakin) voidaan esittää lähes minkälaisia käsityksiä vaan eikä mikään yhtenäinen taho puolusta, selitä ja tee ymmärrettäväksi urheilijoiden näkökulmia.

Yhtenäisen tahon – esimerkiksi urheilijoiden ammattiyhdistysliikkeen tai vaikkapa vapaamuotoisemman yhteenliittymän – puutetta ovatkin korvanneet asianajajat ja osin henkilökohtaiset managerit. Näiden tahojen ongelmana on se, että selitykset saavat heti rikkeen tapahtumisen jälkeen

puolustuksellisen ja juridistaloudellisen luonteen, jolloin totuudellista tarinaa, jonka avulla tilanteita voitaisiin ennaltaehkäistä, ei koskaan saada selville. Juristien tarkastamat lehdistötiedotteet ovatkin olleet hyvin tyypillisiä tälle tapaukselle. Yhteistä niille lienee se, että asiat on esitetty niin taitavasti, ettei mitään asialle olennaista ole tullut esille. Oman toiminnan puolustus tai oikeutus on sekin kirjoitettu näissä useissa tiedotteissa sekä henkilökohtaisesti että moniselitteisesti aiheuttaen toisaalta säälin tunteita ja toisaalta yleisölle vain lisäkysymyksiä.

Jos edellisen sijaan olisi urheilijoiden yhteenliittymä, jossa voitaisiin avoimesti käsitellä ammattimaiseksi muuttuneen urheilun asettamia vaatimuksia urheilijoille ja jossa näihin avoimiin kysymyksiin haettaisiin vastauksia esimerkiksi tutkimuksen tai asiantuntijoiden avulla, olisi monta ongelmaa voitu välttää. Urheilijat olisivat ehkä jo luoneet eettiset säännöt, johon he luultavasti sitoutuisivatkin aivan eri tavalla kuin sääntöihin, joiden luojina ovat heidän ”työnantajansa” eli liitot, jotka kuitenkin eivät kriisitilanteissa osaa tukea työntekijöitään. Pelisäännöt ovatkin olleet tässä suhteessa harvinaisen epäselvät; edelleenkin urheilun lajiliitot voivat olla esimerkiksi dopingtapauksessa sekä puolustajan, syyttäjän että tuomitsijan roolissa. Antidopingtoimiston ja WADAn perustamisen jälkeen tilanne on hiukan parantunut, mutta ei kovin paljon. Urheilijoilla – ja myös valmentajilla – tulisi olla vahvemmat ja yhtenäisemmät taustavoimat pelkästään tiedottamisen ja etenkin tiedostamisen valtavan tarpeen vuoksi. Hienoa olisi myös se, että urheilijoiden edustajat arvioisivat urheilijoiden kannalta mm. niitä tavoitteita, joita liitot, olympiakomitea, urheilujournalistit, poliitikot ja Suomen kansa heille asettavat.

Tällä kriittisellä analyysilläni yritän viestittää sitä, että monimutkaiseen kysymykseen eivät kovin yksinkertaiset keinot sovellu³⁰. Vaikka olenkin ehdottomasti sitä mieltä, että liikuntakulttuurille annettua yhteiskunnan tukea tulisi arvioida ja suunnata radikaalistikin eri tavoin kuin nyt tehdään, en haluaisi olla tekemässä näennäisratkaisuja, joilla itse ongelmat lakaistaan maton alle. Helppoa olisi rankaista kyseistä liittoa ja stilisoida hiukan tukijärjestelmiä, mutta jättää huomiotta esimerkiksi tässä esiteltyt rakenteelliset keinot, joilla liiallista menestystavoitteisuutta piiloisesti tuetaan. Jos niihin ei puututa, joku toinen liitto tai urheilija ajautuu ennen pitkää samalle tielle. En myöskään usko, että poliitikot ovat valmiita tai kykeneviä kovin suuriin muutoksiin

urheilubudjetin sisällä, vaan todennäköisempiä ovat stilistiset määrärahasiirrot.

Käsittelin tässä luvussa dopingkärystä esitettyjä julkisia selityksiä: rahan ja menestystavoitteiden vaikutuksia (taloutta ja politiikkaa) sekä voitonnälkää ja ”kaikkihan ne käyttää” – periaatetta. Mikään näistä ei yksin eikä edes yhdessä riitä tekemään tästä dopingkärystä ymmärrettävää, vaikka jokaisella on toki oma paikkansa tässä kertomuksessa. Kun kyseessä olivat julkiset selitykset, niin analysoin niitä myös sellaisessa kontekstissa, jossa myös julkisia tai yhteiskunnallisia päätöksiä asiassa tullaan tekemään. Näiden suhteen analyysini on luullakseni monilta osiltaan pätevä ainakin osoittaessaan mahdollisten ratkaisujen – jo tehtyjen ja tekemättömienkin – heikkouksia, rajoituksia, mutta myös joidenkin ratkaisujen vahvuuksia.

Alakulttuuritulkinta: kaikin keinoin parempiin tuloksiin

Siirryn nyt julkisista tarinoista, tiedotusvälineiden kautta tutuiksi tulleista selityksistä hiukan suljetummalle alueelle eli urheiluvalmennuksen alakulttuuriin ja siellä vallitseviin tarinoihin³¹. Yritän tässäkin tapauksessa lähestyä tätä dopingskandaalia ymmärtävällä otteella, jolloin kysymyksekseni muotoutuu tämä: miten on rakentunut valmennuksen alakulttuuri, jossa uskotaan siihen, että kaikkia keinoja saa käyttää, jos ei jää kiinni? Edellistä tarkentava kysymykseni on: miten tässä alakulttuurissa voidaan olla niin järkähtämättömän varmoja, että kielletyistä keinoista ei jäädä kiinni, vaikka kyseessä on vähimmillään kymmenen ihmisen ura ja kunnia?

Miljoonista palstamillimetreistä huolimatta näihin kahteen oleelliseen kysymykseen ei ole saatu oikeastaan minkäänlaista vastausta. Se on tietysti ymmärrettävää, koska kysymys ei ikään kuin kuulu journalismin alaan tai ei ainakaan sille abstraktio- tai tietämyksen tasolle, jota päivittäisessä journalismissa nykyään pidetään hyveenä. Toisaalta kyse on tietysti siitä, että journalismissa elätetään illuusiota objektiivisuudesta, vaikka se tässä tapauksessa ei ole tarkoittanut henkilöiden yksityisyyden suojan noudattamista eikä kaikenlaisten epämääräisten arvailujen heittämistä, vaan ainoastaan loogisen ja ymmärrettävän kokonaistarinan puutetta, jota on korvattu fragmentaarisilla tiedoilla ja yliviritetyillä erityisnäkökulmilla, jolloin metsä on konkreettisesti hävinnyt puilta.

Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole mollata lehdistöä tai muitakaan toimijoita, vaan osoittaa muun ohessa se, että se mitä seuraavaksi esitän ei välttämättä ”loksahda” mihinkään valmiiseen diskurssiin, vaikka se laadullisesta sosiaalitutkimuksesta onkin tuttu. Siihenkin nähden haluan kuitenkin tehdä hiukan pesäeroa, sillä en tee tässä kovin muodikasta kulttuurituotteiden metodisesti tarkkaa (joskus ei niin kovin tarkkaa) tulkintaa, jolla valitettavan usein peitetään todellisen asiantuntemuksen puutetta. Asiantuntemuksen puutteen lisäksi tällaisissa tekstuaalisissa tulkinnoissa on usein valittu vain yksi näkökulma tai niissä ei ole yritettykään ymmärtää kyseessä olevien ihmisten elettyä elämää, vaan vain sen jo kertaalleen journalistisessa prosessissa välittyntä representaatiota. En itsekään väitä, että pystyisin rekonstruoimaan pikkutarkasti tässä prosessissa toimineiden ihmisten yksittäisiä tekoja, mutta uskon, että pystyn teoreettisilla välineilläni ja käytännön tietämykselläni kertomaan tapahtuneesta teoreettisesti perustellun ja inhimillisesti uskottavan tarinan.

Alakulttuuritulkinna on tässä tapauksessa erityisen tärkeä tutkimuksen kohde, koska edellä mainitut julkiset selitykset – vaikka ovatkin osin aika osuvia – voisi sovittaa minkä tahansa muunkin urheilulajin, lajiliiton tai valmennuskulttuurin päälle, mutta silti niissä ei väistämättä ylitetä sallitun rajoja. Verrattaessa Hiihtoliittoa melkein mihin tahansa muuhun urheilun lajiliittoon tulnaisiin lopputulokseen, jonka mukaan edellä esitetyt ”yleiset syyt” selittäisivät muiden lajien dopingkärjyjä paremmin kuin juuri vauraan, imagoltaan melko puhtaan ja arvokonservatiivisena pidetyn Hiihtoliiton dopingkärjy³². Liitolla, saati sen urheilijoilla, ei tällaista vertailua hyväksikäyttäen ollut mielestäni sellaista ”epätoivoista” syytä käyttää kiellettyjä metodeja niin kuin monen muun lajin edustajalla nykypäivänä on³³. Parempia ja tarkempia selityksiä kaivataan.

”Kun muutkin tekevät”: toinen tulkinta

Jo aiemmin esitin julkisuudessa moneen kertaan kerratun väitteen siitä, että dopingiin johti ajatustapa, jota perusteltiin sillä, että muutkin tekevät samoin. En ole nyt enää kiinnostunut siitä, onko näin ja mitä se tässä tapauksessa tarkoitti, vaan pohdin sitä, miten tällaisesta eettisesti kestävämmästä, lapselle ominaisesta, käyttäytymismallista on tullut tällaisessa hiihdon – ja ehkä yleisemminkin urheilun – alakulttuurissa muut argumentit syrjäyttävä toimintatapa.

Lähden hakemaan vastausta vähän kauempaa eli 1990-luvun alussa kirjoittamastani artikkelista, jossa pohdin maskuliinisuustutkimuksen käsittein hiihto- ja kestävyysurheilun valmennuskäytäntöjen eroja. Silloin määrittelin ”hiihtoperheen” toimineenkin sosiaalisesti niin kuin ns. normaaliperheen. Tämä perustui havaintoihin siitä, miten Marja-Liisa ja Harri Kirvesniemi tai esimerkiksi Marjut ja Petri Rolig muodostivat pareja ja joskus jopa perheitä leiriolosuhteisiinkin. Kyse oli myös tilanteesta, jossa kohtuullisen nuoret valmentajat (Pekka Vähäsöyrinki ja Antti Leppävuori etunenässä) tuntuivat puhuvan samaa kieltä urheilijoiden kanssa. Vertailukohdakseni valitsin sen autoritaarisen suhteen, joka vallitsi silloisen kestävyysjuoksijoiden päävalmentajan Juha Väätäisen ja juoksijoiden välillä. Uskoin ja uskon vieläkin, että hiihtomaajoukkueessa oli silloin onnistuttu luomaan valmentautumiselle kohtuullisen suotuisat psykososiaaliset olosuhteet, vaikka kaikki eivät tietenkään olleet ”kuin samaa perhettä”.

Silloisten voimakkaiden naishiihtäjien Marja-Liisa Kirvesniemen, Marjo Matikaisen ja Marjut Roligin lopettaminen jätti tunnetun aukon Suomen naishiihtoon, jota vasta näissä tämänvuotisissa Lahden MM-kisoissa yritettiin paikata. Se tarkoitti myös sitä, että melko nuorten miesten ryhmä, johon kuulu(i)vat ennen kaikkea em. valmentajat, Harri Kirvesniemi, myöhemmin Kari-Pekka Kyrö sekä Jari Isometsä ja Mika Myllylä muodostivat vuosikautia maajoukkueen ehdottoman rungon. ”Perhetyyppinen” valmentautuminen korvautui miesten keskeisellä, veljellisellä, alakulttuurilla – fratriarkaatiolla³⁴. Tätä yhteennivottiin myös miespiireistä tutulla tavalla ammattiurheiluun soveltaen. Kun yritysmaailmassa luodaan ”hyvä veli” –verkostoja urheiluporukoissa, niin urheilun ammattilaiset keksivät yhteiseksi harrastukseksi yritystoiminnan Pohjolan Karpaasit Oy:ssä, jossa moni edellä mainituista on osakkaana.

Näin keskenään kilpailevat ”veljet” loivat toisia tukevan verkoston, jota tietysti lujitti myös ristiinmenevät valmennussuhteet ja osalla myös opiskelu Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan liikuntabiologian laitoksella, josta Vähäsöyrinki, Leppävuori ja Kyrö ovat valmistuneet ja jossa Kirvesniemi edelleenkin opiskelee. Vähäsöyrinki ja Leppävuori ovat myös toimineet tutkijoina joko mainitulla laitoksella tai sitten Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa (KIHU). Sisäpiiriä yhdisti siis työ, harrastus,

opiskelu ja asiantuntemus. Tärkeätä on tietysti korostaa sitä, että menestys hiihdossa oli elintärkeää sekä menestykselle yhteisessä liiketoiminnassa että arvostukselle tutkimuksen – ja yleensä ammattitaidon - piirissä. En väitä, että mainittu toiminta on missään mielessä rikollista, mutta joitakin jääviysongelmia ja ainakin tietynlaisen salailukulttuurin syntymistä se on voinut aiheuttaa³⁵. Tällainen järjestely on voinut tuntua asianosaisista erittäin hyvältä idealta onhan sillä turvattu urheilijan epävarmaa tulevaisuuttakin.

Kun Hiihtoliitto on 1980-luvulta lähtien luottanut hyvin voimallisesti liikuntabiologian laitokseen ja KIHUun sekä hiihtoa tukevan tutkimustoiminnan edistäjänä että valmentajien kouluttajana, niin on selvää, että tähän koko urheilulajikirjoa ajatellen pioneerijoukkoon kuulumisen on merkinnyt tietynlaista aateliutta. Kovin moni muu lajihan ei ole pystynyt tällaista huippuvalmennuksen ja yliopistollisen tutkimuksen liittoa luomaan. Asiaa korostaa vielä se, että kyseisten laitosten professorit Paavo Komi ja Heikki Rusko ovat olleet sekä Hiihtoliiton, kansainvälisen Hiihtoliiton (FIS) että kansainvälisen olympiakomitean (IOC) asiantuntijatehtävissä. Ei siis olisi kovin suuri ihme, jos Hiihtoliiton luottamusmiesjohto olisi melko tietämätöntä siitä, mitä valmennuksen todellisuudessa tapahtui. Sen sijaan Hiihtoliiton (silloista) johtoa voi moittia siitä, ettei se millään tavalla tutkinut STT:n esittämiä väitteitä Jari Räsäsen oletetun dopingtapauksen yhteydessä.

Ajattelin silloin, että kunnan ”hiihtomies” olisi puhdistanut hiihdon maineen selvittämällä asian perinpohjaisesti. Sen sijaan valittiinkin siilipuolustus ja ylimitoitettu hyökkäys. Valmennuksen edellä kuvatulla lailla miehiseksi rakentunut alakulttuuri - jossa oli hämärtynyt se, mitkä keinot ovat sallittuja ja mitkä eivät - sai jatkaa toimintaansa. Varoitukseksi jälkikäteen tulkittavissa olleen lehtijutun Hiihtoliitossa aiheuttama reaktio johtikin omalta osaltaan siihen, että mihinkään muutoksiin ajattelu- ja toimintatavoissa ei ryhdytty. Titanic kestää, jäävuori murtuu – taidettiin ajatella³⁶.

Jossain vaiheessa tämä ”kun muutkin tekevät” –mentaliteetti on sitten muuttunut moraaliseksi koodiksi, jota ei ole voitu ylittää. Tästä alakulttuurisesta kontekstista käsin katsottuna selityksenä on ehkä alkuperin ollut se, että kiellettyjä aineita käytetään muissakin maissa. Myöhemmin, kun on tiedetty suomalaistenkin käyttävän, on turruttu vielä enemmän. Miksen minä, kun minun paras kaverinikin tai valmentajanikin käyttää? Ajankohtaa, milloin näin on käynyt, en

käy veikkaamaan – siihen tarvittaisiin jo jonkun hiihtäjän tai valmentajan rehellinen tunnustus, jota tietysti toivon, mutta jota suuresti epäilen. Eettisesti ajatellen sillä ei ole kovin paljon väliä tapahtuiko näin Otepäässä vajaa viikko ennen Lahden kisoja vai joskus aiemmin. Eikä sillä myöskään ole väliä tämän tulkintani kannalta – pääasia ei ole se, onko kielletty toiminta ollut systemaattista ja pitkäjänteistä, vaan se, miten tällainen alakulttuuri ja ilmapiiri on päässyt rakentumaan³⁷. Paras todiste tästä moraalisesta turtumisesta on jo moneen kertaan saatu: kyse on ollut ”mokasta”, ”amatöörimäisestä puuhastelusta” tai ”ajojahdistista”, ei kuitenkaan rikkeen rehdistä myöntämisestä.

Tuloksia hinnalla millä hyvänsä

Elämme tuloskeskeistä aikaa, emmekä ainoastaan urheilussa, vaan esimerkiksi yliopistoissa, joiden perinteiseen logiikkaan tiukka tulosvastuu ei ennen kuulunut. Yhä enemmän on kuitenkin kuulunut viestejä siitä, että myös akateemisessa maailmassa otteet ovat koventuneet. Pimeää rahaa ja väärennettyjä tai varastettuja tutkimuksia on löydetty³⁸.

Liikuntabiologian laitos edustaa liikuntatieteellisessä tiedekunnassa sekä ns. kovaa tiedettä että kaikkein käytännöllisintä tiedettä. Sen suhde urheiluvalmennuksen kehittämiseen on suora – liikunnanopettajien, terveystieteilijöiden tai liikunnan sosiaalitieteiden perinteisiin kuuluu myös yhteiskuntakriittisyys, ehkä itsekriittisyyskin. Liikuntabiologian suhde esimerkiksi suorituskyvyn kehittämiseen on ollut selvempi: hyvä tutkimus on yleensä myös edistänyt hyvää (tai ainakin tehokasta) valmennusta.

Tätä napanuoraa lisäravitsemaan perustettiin 1990-luvun alussa KIHU, jossa em. akateemiset perinteet saatettiin vielä enemmän unohtaa, koska tutkimusrahoituksen piti tulla pääosin ulkopuolisilta tilaajilta – lähinnä urheilun lajiliitoilta. Tulos tai ulos –mentaliteetti onkin sisäänrakennettu KIHUn peruskiveen. Kun useat yhteistyötahot ovat olleet melko tyytymättömiä KIHUn toimintaan³⁹, niin se vielä entisestään lisää paineita näyttää osaamisensa sen erikoisalalla eli maastohiihdossa.

Toinen tämän soveltavan tieteenalan ongelma on inhimillisten suorituskyvyn rajojen tutkiminen. Tällöin tullaan melko varmasti lähelle urheilussa kiellettyjen keinojen tutkimista. Tämähän on tietysti yleisempikin filosofiseettinen ongelma esimerkiksi

lääketieteessä tai tällä hetkellä genetiikassa: eli saako vapaa tutkija ja totuutta tavoitteleva tiedeyhteisö rajoittaa vaikkapa geeniteknologian tai muidenkaan ihmisille vaarallisten asioiden tutkimusta. Lääketieteen korkeimpien asiantuntijoiden piirissä on luultavasti enemmän niitä, jotka eivät kahlitsisi tieteilijöitä juuri millään tavoin, vaikka lääkärin praktiikan eettiset säännöt ovatkin huomattavasti tiukemmat kuin esimerkiksi urheiluvalmentajan⁴⁰. Tässä tapauksessa on tietysti pistänyt silmään se veteen piirretty viiva, jonka täytyy olla antidopingtutkimuksen ja dopingtutkimuksen välissä siinäkin projektissa, jota KIHUssa tehtiin Heikki Ruskon johdolla ja hiihtojoukkueen lääkäri Juha-Pekka Turpeisen toimesta. Jossakin muussa yhteisössä olisi voitu nähdä ristiriita tai ainakin jääviys siinä, että Turpeinen teki tutkimuslaitoksessa antidopingtutkimusta ja samanaikaisesti toimi Hiihtoliitossa lääkärinä. Kovin riippumattomalta ja kriittiseltä ei sellainen tutkimusasetelma kuulosta⁴¹.

Korkean asiantuntijan eli professori Paavo Komin taholta on väitetty, että antidopingtoiminta jahtasi hiihtäjiä ja että ADT:n tulisi panostaa ennaltaehkäisyyn eikä käräyttämiseen⁴². Vertailuna Komi käytti poliisin työtä, jossa hänen mukaansa vain huono poliisi keskittyy rikollisten jahtaamiseen ja unohtaa ennaltaehkäisevän työn⁴³. Kun sekä urheilun että tieteen tuloksia lähes millä keinoilla tahansa – ajattelutapa yhdistyi tämän kärystä vastuussa olevan joukon ydinryhmässä ja kun sallitun rajoilla liikkuvat käytännöt olivat ainakin jossakin määrin tuttuja siinä alakulttuurissa, jossa työskenneltiin⁴⁴, voi jollakin tasolla ymmärtää sen, että päävalmentaja Kyrö eivätkä sitten hiihtäjätäkään uskoneet kirjallista tiedotetta, jonka mukaan Hemohees pystytään Lahden kisoissa testaamaan. Tämä ei kuitenkaan selitä kaikkea, vaan tarvittiin myös asiantuntijoita, joita ei ole haluttu nimetä. Vaikka tässä en haekaan syyllisiä, vaan ymmärrettävää ja mahdollisimman todenmukaista tarinaa, olisi erityisen tärkeää tietää se, ketkä ovat olleet niin arvovaltaisia asiantuntijoita, että heidän sanansa on voittanut kirjallisesti vahvistetun tiedotteen⁴⁵.

Olisi odottanut, että nämä asiantuntijat olisi nimetty jo Hiihtoliiton selvityksessä, niin ratkaiseva heidän merkityksensä tälle konkreetille kärylle on. Tällaisia riippumattomia asiantuntijoitahan ei periaatteessa voi velvoittaa ennakkovaroitusten antamiseen varsinkaan, jos he ovat itse antidopingtyössä osallisina. Pikemminkin kuvittelisin, ettei heillä olisi mitään moraalista tai

faktista velvoitetta kertoa yksityisesti jollekin joukkueelle käytettävistä testausmenetelmistä. Toinen asia on, jos nämä nimeämättömät asiantuntijat löytyvät muualta kuin antidopingtyön piiristä ja jos heillä on yhteyksiä Suomen Hiihtoliiton toimintaan⁴⁶. Silloin heitä voi pitää ainakin moraalisesti suurimpina syyllisinä kuuden urheilijan, ainakin kolmen valmentajan elämänurien katkeamiseen ja Hiihtoliiton suuriin taloudellisiin ja imagollisiin tappioihin olettaen tietysti sen, että valmentajat ja urheilijat eivät olisi ilman tätä asiantuntijatietoa dopingiin ryhtyneet.

Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö vahinko ollut jo tapahtunut paljon aiemmin eli silloin, kun alettiin ajatella kiellettyjen tai kyseenalaisten keinojen kuuluvan hiihtourheilussa sallittuihin menetelmiin eikä ryhdytty näitä tiukasti ja järjestelmällisesti vastustamaan. Eettisesti ajatellen siis kyse systemaattisesta ja pitkäjänteisestä toiminnasta pitäisi asettaa päinvastoin kuin nyt on tehty. Pitäisi kysyä: miksi systemaattista ja pitkäjänteistä dopingin vastaista työtä ei ole tehty sen enempää Hiihtoliitossa kuin valmentajien koulutuksesta ja valmennustutkimuksesta vastaavissa laitoksissa? Professori Komia mukailleen voisi ihmetellä sitä, että liikuntabiologian laitoksella ei toimita hyvän poliisin eikä missään nimessä hyvien opettajien tavoin ennaltaehkäisevästi ja eettisiä periaatteita noudattaen⁴⁷. Toisin sanoen: voiko tietämättömyys tai välinpitämättömyys eettisiä kysymyksiä kohtaan suojata opettajia, tutkimusten johtajia ja valmennuksen asiantuntijoita, kun se ei suojaakaan liiton toimitusjohtajaa eikä mahdollisesti liiton luottamusmiehiäkään, joiden osuus ja vaikutus faktiseen kiellettyyn toimintaan voi olla paljon vähäisempää? Eikä nyt ole kysymys vain Hiihtoliitosta, vaan akateemisesta valmentajien koulutuksesta ja koko liikuntatieteellisen tiedekunnan uskottavuudesta.

Urheilussa on vaadittu aina tuloksia, mutta kun tiede- ja tutkimusyhteisöön astui myös voimakkaat tulosvaatimukset oli koossa alakulttuuri, joka oli tässä suhteessa valitettavan aukoton. Soraääniä ei toimijoiden lähipiiristä varmaankaan paljon kuulunut, sillä luulisi tällaisten eri mieltä olleiden läheisten tulevan nyt esiin vastaväitteineen, kun heidänkin maineensa on ainakin välillisesti tahraantunut⁴⁸. Mutta varmaan on niin, että periaatteesta ei olla vielä kukaan eri mieltä – halutaan vain lähes täydellisellä hiljaisuudella taata oma koskemattomuus ja tietämättömyyden suoja. Todellisuudessa periaatteen tukena on myös avoimeen, saati kriittiseen keskusteluun täysin tottumaton alakulttuuri⁴⁹.

Menestystavoitteita ja tuloksellisuutta vaaditaan kaikkialla yhteiskunnassa, silti sovittuja sääntöjä ei rikota. On selvää, että tällaisen katastrofin syntymiseen on täytynyt olla parempia syitä kuin ”yleiset syyt” – se on vaatinut taakseen sekä ”veljesliittoa” että ”isien hyväksyntää”. Pohjolan Karpaasit Oy konkretisoi tämän muodostuneen alakulttuurin ja Jyväskylän yliopiston liikuntabiologian laitos ja KIHU antoivat eettisesti kehittymättömällä toiminnallaan suorasti tai epäsuorasti luvan tällaisen alakulttuurin kehittymiselle.

Postmoderni kapeakatseisuus

Valmennus on nykyään organisoitunut niin, että urheilijan ympärillä on usean eri alan erikoisasiantuntijoiden joukko. On fysiologeja, fysioterapeutteja, lääkäreitä, voima- ja nopeusasiantuntijoita, ravitsemusterapeutteja, urheilupsykologeja, pappeja, managereja ja juristeja henkilökohtaisten ja joukkuevalmentajien lisäksi. Tällaisesta professionalistien joukosta huolimatta päävalmentaja Kyrö piti omaa ja hiihtomaajoukkueen toimintaa ”amatöörimäisenä puuhasteluna”, miltä se ulkopuolisen silmin katsottuna on näyttänytkin. Suureksi osaksi tässä on tietysti kyse täysin tietoisesta tietämättömyydestä, jonka tarkoituksena on suojella kaikkia asianosaisia ja välttää vastakohta-ajatus eli ammattimaisen, pitkäjänteisen ja systemaattisen toiminnan ajatuksellisesta paljastumisesta.

Monessa yhteydessä todetun hiihtovalmennuksen korkean asiantuntemuksen äkillinen katoaminen on ymmärrettävissä vain kriisikäyttäytymisen kautta. Silti tuota väitettyä korkeaa asiantuntemusta voi myös hyvin aiheellisesti kritisoida. Se on ollut ytimeltään hyvin kapea-alaista liikuntafysiologista ja biomekaanista tietämystä, joka on ympätty osaksi postmodernia valmennuksen organisointia. Tällä tarkoitan kahta asiaa: ensinnäkin tällaisesta laajasta ja hajanaisesta kokonaisuudesta ei kannan - eikä voi kantaa - vastuuta edes päävalmentaja, vaikka hänen se tulikin kriisin yhteydessä ottaa kannettavakseen. Toisaalta on niin, että ketään ei ole koulutettu kantamaan vastuuta valmennuksen organisoinnista ja toisaalta siellä toimivista ihmisistä eli urheilijoista ja valmentajista. Ihmistieteellinen asiantuntemus on sekin saanut vain suoritusta parantavan aseman urheilupsykologisena kokonaisuuteen ulkoatuotettuna asiantuntemuksena⁵⁰.

Asiantuntijakeskeisessä organisaatiossa kukin jäsen perusteleekin

paikkansa oman erityisalansa osajana, ei esimerkiksi valmennuksen kokonaisuuden ymmärtäjänä ja hallitsijana. Kun Suomessa perinteinen kokemuspohjainen valmennus perustui liikaa valmentajan omiin kokemuksiin, vanhentuneisiin ja asiallisesti virheellisiin oppeihin, niin ns. tieteellinen valmennus on sen vastakohtana tarkoittanut kapea-alaista, lähinnä biologiatieteellistä huipputietämystä, joka on suhtautunut nihilistisesti kaikkeen kokemukselliseen, vaikka se olisi saattanut olla pedagogisesti tai sosiokulttuurisesti perusteltua. Arrogantti tietoisuus yhdistettynä liikkeenjohdollisiin toimintamalleihin on Hiihtoliitonkin valmennuksen virallisen ja epävirallisen organisoitumisen taustalla, vaikka niitä ei olisi mitenkään syvemmin pohdittu saati sovellettu urheilun maailmaan⁵¹.

Asia on kyllä huomattu valmennuksen ja ohjauksen koulutusta suunnittelevien keskuudessa ja SLU:n yhdessä olympiakomitean, Nuori Suomen ja Kuntourheiluliiton kanssa tekemissä aivan uusissa ohjauksen ja valmennuksen tutkintojen perusteissa on valmentajien ja ohjaajien rooli sekä kehittyminen että toimintaympäristön hallinta nostettu tietojen ja taitojen rinnalle⁵². Käytäntöönhän nämä uudet urheilu- ja liikuntajärjestöjen valmentajien koulutusta ohjaavat perusteet eivät ole vielä ehtineet eivätkä ne tietenkään vaikuta siihen akateemisten valmentajien koulutukseen, joka on keskeinen tämän dopingkysymyksen kannalta. Se, mikä on tässä oleellista on se, että amatöörimäinen puuhastelu on totta, jos ymmärtää sen Hiihtoliiton valmennuksen organisoitumisen kehittymättömyytenä, minkä seurausta on se, että liiton luottamusmiesjohto on voitu pitää kohtuullisen kaukana itse valmennustyöstä. Kehittymättömyys se on tosin vain sillä perusteella, että tällaista postmodernia mallia haluaa kritisoida esimerkiksi kasvatuksellisin, kulttuurisin tai eettisin perustein. Jos pitää tehokkuutta ja yksikköjen tulosvastuullisuutta ainoana arvona, niin tällöin Hiihtoliiton mallissa ei liene mitään vikaa.

Valmennuksen asiantuntemukseen pätee muutettavat muuttaen samat huomiot: hiihtovalmennuksen tutkimus ja koulutus on ehdottomasti parhaiten resursoitu ja hoidettu alue suomalaisessa urheiluvalmennuksessa. Mitenkään amatöörimäistä ei se puuhastelu ole ollut tai sitten kaikki muu urheiluvalmennus on Suomessa aivan lapsenkengissään. Tämän puolen ongelma on ollut armoton kapeakatseisuus, joka on kaikissa vaiheissaan näyttäytynyt joko salailuna tai täydellisenä ymmärtämättömyytenä aivan kuin

hiihtovalmennuksen ulkopuolista elämää, psykologisia, sosiaalisia tai kulttuurisia merkityksiä ei olisi olemassakaan. Käytäntöshokki – ”eihän tässä rosvoja olla, vain urheiluvilpin tekijöitä” - onkin ollut karmaiseva. Sen voi ymmärtää vain ymmärtämällä sen missä kontekstissa tällainen on voinut rakentua⁵³.

”Urheilija ensin –filosofian” radikaali väärinymmärrys

Viime vuosina ovat monet urheiluvalmennuksen todellisuutta eri suunnista lähestyneet asiantuntijat kritisoineet ihmisen koneellistavaa, biologista, valmentautumista. Tilalle on tarjottu ihmiskeskeistä, ”urheilija ensin” –ajattelua⁵⁴. Tämän kritiikin kohteena on voinut nähdä juuri mainitun liikuntabiologian laitoksen ja KIHU:n edustaman biologiapohjaisen akateemisen valmennuksen. Vaikka urheilijakeskeinen, kokonaisvaltaiseksikin mainittu valmennusfilosofia on saanut kentällä aika paljonkin huomiota ja kannattajia, niin ongelmaksi on muotoutunut se, ettei tätä filosofiaa kyetä ymmärtämään eikä sitä käytännöllistämään.

Tähän ovat syynä nämä koulutukselliset tai diskursiiviset erot – biologit puhuvat niin eri käsittein kuin filosofit, että tarvittaisiin vuosikausia kestävä yhteistyöprosessi ennen kuin yhteinen sävel löytyisi⁵⁵. Tahtoa ja ymmärtävää mieltä on tosin tässä Jyri Puhakaisen ja jyvaskyläläisten valmennusasiantuntijoiden välisessä debatissa puuttunut kummaltakin puolelta. Paradoksaalisinta tässä keskustelussa on ollut se, että osa valmentajista on ymmärtänyt urheilija ensin –ajattelun niin, ettei valmentajalle oikeastaan jää enää muuta tehtävää kuin palvella urheilijaa ja tehdä niin kuin tämä haluaa⁵⁶.

Jos tällainen yltiöindividualistinen tulkinta sinänsä kannatettavasta periaatteesta saa – tai on saanut – jalansijaa urheiluvalmennuksen todellisuudessa, olemme muissakin lajeissa urheilevien ”lapsikuninkaiden” armoilla. Tässä dopingkäryssäkin on voinut olla mukana tällaisen ajattelutavan mukaista toimintaa, koska päävalmentaja on selittänyt dopingin käyttöä jatkuvasti ”urheilijoiden omalla halulla tai hyvillä kokemuksilla” ikään kuin valmentajalla ei tosiaankaan olisi omaa eettistä vastuuta tekemisistään. Tässä tapauksessa asia on kaiken lisäksi hyvin ymmärrettävä, koska päävalmentaja itse on iältään nuorempi ja kokemukseltaan vähäisempi kuin useat joukkueensa mieshiihtäjät. Periaatteessa demokraattisesti toimiva päävalmentaja on tässä jäänyt ikään kuin liikuntafysiologisen konsultin rooliin, kun

hiihtäjien omat tallit itse asiassa pyörivät tätä sirkusta. Tällöin hänen yhdeksi tärkeäksi tehtäväkseen ja auktoriteetin rakennusaineeksi saattaakin muodostua niiden valmennuksellisten keinojen esittely ja tarjoaminen, jota hän voi omalta alaltaan tuoda tähän kokonaisuuteen.

Heikko ja kypsymätön – tai pelkästään liian nuori ja kokematon – valmentaja voi tällaisessa tilanteessa olla puun ja kuoren välissä, jos hänen asiantuntemuksensa ei koske laajempaa kasvatuksellista tai sosiaalista todellisuutta. Jos väärinymmärretty filosofinen idea vielä kutistaa valmentajan merkitystä valmennuksen kokonaisuudessa, voivat tulokset olla juuri tällaisia.

Ongelmia on toki itse urheilijaa tai lasta liikaa korostavassa filosofiassa itsessäänkin. Se on rakennettu liikaa kommentiksi ja kritiikiksi valmennuksen oletetulle todellisudelle, jossa (biologia)tieteellinen valmennus kuvitellaan ainoaksi käytännöksi. Tämä on johtanut siihen samaan liioiteltuun urheilijan korostamiseen, joka on ollut tuttu myös lasten kasvatuksessa yleensä. Samalla kummatkin ovat hyviä esimerkkejä siitä, miten nopeasti yhteiskunta ja kulttuuri muuttuvat: omat lapsuus- tai urheilijakokemukset eivät ilman tarvittavaa reflektiota ole muutettavissa omaan aikaamme. Tarkoitan tässä sitä, että autoritaarinen vanhemmuus ja valmentajuus eivät ole lainkaan niin hegemonisessa asemassa kuin vielä kymmenen, kaksikymmentä tai kolmekymmentä vuotta sitten. Ongelmaksi on pikemminkin noussut aikuisuuden puute ja nuoruuden ihannointi⁵⁷.

Kapea-alaisten ”filosofisten rakennelmien” rinnalla pitäisikin kehittää näitä filosofioita soveltavia elämäkerrallisia, sosiaalisia ja kulttuurisia käytäntöjä, jotka parhaimmillaan arkipäiväistyisivät omaelämäkerralliseksi asiantuntijuudeksi, jota pitäisi valmentajien koulutuksessa erityisesti korostaa. Tällöin erikoisalojen asiantuntijuus yhdistyisi refleksiivisesti elettyyn ja koettuun elämään. Tällaista osaamista olisi tarvittu dopingkärynkin yhteydessä sekä valmentajilta, urheilijoilta että urheilujohtajilta. Nykyisessä tilanteessa hyvätkin periaatteet saattavat kääntyä pääläelle selittämään täysin epäeettistä toimintaa ilman että toimijat itse ymmärtävät koko tilanteen traagisuutta.

Tässä luvussa ”Alakulttuuritulkinta: kaikin keinoin parempiin tuloksiin⁵⁸” olen tuonut esiin niitä valmennuksen, sen tutkimuksen ja koulutuksen sisäisiä tai alakulttuurisia tekijöitä, jotka selittävät

tai tekevät ymmärrettäväksi sen, minkä saimme nähdä tiedotusvälineiden kautta välittyneenä draamana. Kaikki edellä mainitsemani tekijät – tulos tai ulos –mentaliteetti, valmentajien kapea-alaisuus, valmennusorganisaation postmoderni pirstaleisuus, urheilija ensin –ajattelun väärinymmärrys ja aikuisuuden puute – selittävät eri ihmisten toimia tässä heidän erikoisessa alakulttuurissaan.

Kyse onkin harvinaisen vahvasta – voisi sanoa hegemonisesta – ei kuitenkaan läheskään koko urheiluvalmennuskenttää kuvaavasta alakulttuurista, jonka käytäntöjä sitoo toisiinsa edellisten lisäksi kaksi erityisen maskuliiniseksi luonnehdittavaa tekijää. Ensinnäkin on kyse hyvin autoritaarisesta ja auktoriteettiuskoisesta akateemisesta kulttuurista, jossa professoreilla on lähes ehdoton arvovalta. Tämä voi tuntua jopa hassulta väitteeltä monien yliopiston laitosten ollessa nykyään hyvin demokraattisia ja avoimia yhteisöjä. Näin ei kuitenkaan ole asia liikuntabiologian laitoksella, jossa perinteiset arvot ovat tässä mielessä kunniansaan. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään muodollisesta arvovallasta, vaan hankitusta asiantuntijuudesta ja persoonista, joiden johtamistyyliin eivät demokraattiset käytännöt ole kuuluneet.

Toisaalta on siis tämä ”veljesten” keskinäiseen kilpailuun ja erinomaisuuden osoittamiseen perustuva alakulttuuri, jossa ”meiningit voivat lyödä yli maininkien”⁵⁹. Käytännössä veljesten on täytynyt osoittaa siis toisilleen, mutta myös ”isilleen” maskuliinisuuttaan. Se on tarkoittanut sääntöjen rajamaillekin menevää tieteellisyyden kaapuun verhottua rationaalisuutta, johon eettiset pohdiskelut eivät ole sopineet. Jos tällaisessa tilanteessa ja yhteisössä ei ole henkisesti ja eettisesti vahvoja henkilöitä johdossa tai vastuullisissa tehtävissä, on mukanaolijoiden tai mukaan päässeiden vaikea asettua vastarintaan. Olisi tarvittu moraalista vartioiva ja kasvatuksesta huolehtiva ”äiti” tai edes ”isän” arvovallan haastava ”poika”, jotta tämä maskuliininen ”perhehelvetti” ei olisi voinut kehittyä näin pitkälle⁶⁰. Opetusministeriöstä tai Liikunta- ja terveystieteellisestä tiedekunnasta eikä liioin Hiihtoliitosta, Olympiakomiteasta tai SLU:sta ollut ”äidiksi” – ja kun ”pojatkin” kilpailivat vain vertaisiaan vastaan eivätkä nousseet ”isäänsä” vastaan kasvoi tässä kahden itseriittoisen mieskulttuurin kohtaamisessa oma eettinen koodistonsa, joka ei vastaa sitä, mitä nykyään pidetään tämän ”kodin” ulkopuolella yleisesti hyväksyttävänä. Kun sekä ”isät” että ”pojat” sulkiivat silmänsä

systemaattisesti ulkopuoliselta maailmalta, oli selvää, että joskus tämä todellisuushokki löytää paikkansa. Se paikka oli Lahti vuonna 2001.

Riskinotto, sisäinen tarina ja ruumiillinen kokemus

Alakulttuuritulkintani tarkentaa ja paikantaa tapahtumien kulun aivan eri tavalla kuin julkisuudessa esitetyt ”makroselitykset”. Valmennusryhmien alakulttuurit ovat tunnetusti ja tutkitusti erittäin voimakkaita: sisäpiiriin pääseminen vaatii ryhmän pelisääntöjen hyväksymistä ja sisäistämistä tai muuten on vaarana joutua joko valmentajien tai keskeisten urheilijoiden taholta epäsuosioon. Menestyvän joukkueen arvoja ja menettelytapoja on vielä vaikeampi asettaa kyseenalaiseksi. Silti en ole täysin tyytyväinen tulkintaani – yksilöiden kokemukset ja elämäntarinat ovat vielä olleet tulkintojeni sivussa vain tiettyinä oletuksina. Kulttuuristen ja ryhmäpaineiden keskelläkin ihmiset voivat – niin tässäkin tapauksessa – tehdä erilaisia valintoja tai ainakin reagoida eri tavoin samassa tilanteessa.

Tämä dopingkäry on jokaiselle sen kokeneelle kova paikka. Oman käsitemaailmani kautta katsottuna prosessi näyttäisi tältä: ensin tulee totaalinen pysähtyminen, jota seuraa omien (ruumiillisten) kokemusten läpikäynti – mitkä niistä ovat uudessa tilanteessa merkityksellisiä sille, mitä nyt ja tulevaisuudessa olen. Tämä pitkäaikainenkin muistelutyö luo pohjaa uudelle sisäiselle tarinalle, johon vaikuttaa suuresti myös se, minkälaisia kulttuurisia tarinoita itse kullekin löytyy tai rakentuu tämän prosessin kuluessa. Periaatteessa muutos on mahdollinen, jos käy läpi kokemusten hyvin yksilöllisen tason, (ala)kulttuurin ja tässä tapauksessa suomalaisen kulttuurin laajemminkin rakentamat tarinat ja pystyy niistä rakentamaan oman sisäisen tarinansa, jolla sitten kertoo itselleen kuka minä nyt olen⁶¹. Tällaisen kuvaamani prosessin kunnollinen läpikäynti on tietysti eräässä mielessä ideaalitapaus, mutta pinnallisemmin jokainen dopingkäryn kokenut joutuu näitä vaiheita työstämään.

Koska minulla ei ole käytettävissäni mitään konkreettia aineistoa – muistelutyömetodilla kerättyjä aineistoja, elämäkertoja, haastatteluja tms. – olen pakotettu rakentamaan ymmärrettävän kuvauksen niiden, lähinnä julkisuuden kautta välittyneiden, tietojen perusteella, joita minulla on käytössäni. Sen täydennykseksi voin käyttää sitä omaelämäkerrallista asiantuntijatietoa, jota minulle on

kertynyt sekä nuorisourheilijana, liikuntatieteellisen opiskelijana, liikuntasosiologian tutkijana ja miestutkijana. Joitakuuta lukijoita voi vaivata se, että en esittele kovin spesifiä teoriaa, jonka kautta katson tätä ilmiötä. Se taas johtuu siitä, että kvalitatiivisia metodeja käyttävänä tutkijana yritän ymmärtää aina jokaisen ilmiön erityislaadun ilman liian rajoittavia esioletuksia tai tulkintakehyksiä. Pyrin myös refleksiivisyyteen ja avoimuuteen eli kuvaan tässä tarinassa myös oman ajatteluni kehittymistä ja käyttämieni käsitteiden sopivuutta tähän aiheeseen.

Riskinoton mysteeri

”Testamentti” ja ”moka”. Siinä kahden rakastetuimman suomalaisen (urheilija)miehen kiteytetty kuvaus omasta dopingkärystään. Mika Myllylä antoi pitkään odotetun tiedotteensa testamentin päätöksellisessä, runollisuskonnollisessa muodossa, kun Harri Kirvesniemi taas hyvin nopeasti käryn jälkeen antoi useita haastatteluja, joissa piti dopingia tyhmänä riskinottona, kun muitakin vaihtoehtoja olisi ollut⁶². Nämä julkisuuteen tulotavat ovat kokemusteni mukaan jakaneet kansaa hyvin paljon. Toiset pitävät Myllylän, toiset Kirvesniemen selityksiä epäuskottavina. Itse en vieläkään oikein jaksa ymmärtää, miksi piti ottaa noin iso riski, olihan vaakakupissa urheilijan maine, suomalaisen miehen julkisuuskuvat ja lasten isän kunnia.

Vaikka tämän kirjoituksen aiemmissa osissa olen yrittänyt tehdä näkyvämmäksi sitä sosiokulttuurista maisemaa ja sitä valmennuksen alakulttuuria, missä tämä dopingiin ryhtyminen tulee ymmärrettäväksi, niin silti nämä yksittäisten ihmisten elämänvalinnat ovat jollakin tavoin edelleen mysteerejä. Varsinkin, kun ne poikkeavat selvästi toisistaan. Yhtä, kaikkiin tapauksiin sopivaa selitystä ei tietojeni valossa ole mahdollista antaa, vaikka pidänkin edellä kuvaamaani melko kattavana selvityksenä asiaan johtaneista ja sitä tukeneista kehityskuluista. Mutta miksi Jari Isometsä, Mika Myllylä, Harri Kirvesniemi, Janne Immonen, Virpi Kuitunen, Milla Jauho, Kari-Pekka Kyrö, Jarmo Riski ja Antti Leppävuori reagoivat asiaan niin eri tavoin. Selitys ei voi olla vain siinä, että he ovat ihmisinä erilaisia. Heillä täytyy olla erilaiset elämänhistoriat suhteessa dopingin käyttöön.

Kyse on myös merkitysten ymmärtämisestä, osin tietämättömyydestäkin. Ja nyt en tarkoita tässä sitä, että dopingiin turvautujia tulisi kohdella eri tavoin sen mukaan olivatko he

esimerkiksi ”täyttä ymmärrystä vaille” vai eivät, vaan sitä, että tällaisen salamyhkäisen tapahtumaketjun ymmärtämisessä täytyy pystyä tekemään myös hienovaraisia erotteluja ihmisten motiivien ja merkitysmaailmojen suhteen ennen kuin arvoitus voi ratketa⁶³. Tässä tapauksessa lienee viisainta yrittää aluksi ryhmitellä tämä urheilijoiden, valmentajien ja lääkäreiden joukko muutaman muuttujan perusteella, koska heidän tekojensa taustalla ovat erilaiset motiivit ja kiihokkeet, mutta myös aivan eriluokan menetykset. Voidaanhan ajatella, että jokainen joutui puntaroimaan dopingin myönteisiä puolia monelta kantilta. Perusjaottelut lienevät:

1. hyöty siitä, että käytän dopingia
 - sen merkitys suoritukseeni, esim. pääsenkö sen avulla mitaleille
 - menestyksen merkitys muuhun elämäni

2. haitat siitä, että ne käytä dopingia
 - en menesty niin hyvin
 - en myöskään saavuta muita huippu-urheilijan etuja tai en pysty niitä lisäämään

3. haitat dopingin käytöstä
 - mahdolliset terveysriskit
 - kiinnijäämisen riski
 - kiinnijäämisen vaikutus urheilemiseeni ja elämäni

Yhteistä kaikille osallisille on käsittääkseni pitänyt olla sen, että dopingilla on todellakin ollut merkitystä omaan suoritukseen. Siitä on pitänyt olla melko vakuuttavia näyttöjä joko oman uran aiemmista vaiheista tai sitten ne on esitetty muiden hiihtäjien doping- ja ei-dopingsuorituksia vertailemalla – tai ne on osoitettu ”tieteellisin testein”⁶⁴. Jos oletetaan, että muita dopingin käyttäjiä ei joukkueessa ollut, niin valikoitunut joukko täyttää kohtuullisen hyvin kriteerit ”sopivasta ryhmästä”. Kirvesniemi, Isometsä, Immonen ja Kuitunen olivat tilanteessa, jossa pieni lisä suorituskykyyn olisi nostanut heidät mitaleille – jopa kultamitalille ainakin viestissä. Sen sijaan Myllylän taso oli niin korkealla, että dopingiin turvautumisella ei ollut aivan samanlaista ”latausta”. Sairastelu saattoi tehdä mestarin epävarmaksi. Jauhon menestystavoite dopingin jälkeenkin jäi edellisiä matalammaksi lukuun ottamatta viestiä⁶⁵.

Jokainen varmasti myös mietti jonkin verran sitä, mikä on menestyksen merkitys yleensä heidän elämässään. Osalla oli enemmän sisäisiä, osalla ulkoisia menestyspaineita: Isometsällä oli varmaan kovat sisäiset paineet voittaa vihdoin kultaa. Myllylän voitonnälkä on laajasti tunnettu, vaikka ulkoisia eikä sisäisiä menestyspaineita ei ikään kuin objektiivisesti ottaen moninkertaiselle mestarille olisikaan. Sama koskee Kirvesniemeä; niin paljon on jo saavutettu, että yksi mitali ei ehkä vaikuttaisi muiden joukossa niin tärkeältä. Sen sijaan Immosella oli varmaan suuri näyttämisen halu monestakin syystä. Pääsy ”ikämiehenä” maajoukkueeseen osoittaa kovaa motivaatiota ja ulkoisen menestyspaineen sisäistämistä. Kuituselta ja Jauholta ei osattu paljon odottaa, mutta kotikisat – ja Otepään dopingin avulla saavutettu menestys – tietysti nostivat omia odotushorisontteja ylöspäin⁶⁶.

Kun mennään pelkästä suorituksen pohdinnasta yleisemmälle tasolle eli siihen, mitä kukakin on ihmisenä, niin silloinkin plusmerkinnät dopingin puolesta lisääntyvät: menestys tuo mukanaan myös taloudellista menestystä. Silti tässäkin on ihmisten välillä todella suuria eroja: toiset puhuvat miljoonista, toiset muutamista sadoista tuhansista, joku lähtee liikkeelle taloudellisesti turvatusta loppuelämästä osakesalkkuineen, toinen on vasta keräämässä pientä pesämunaa tulevaisuudelle, kolmas on siinä välissä. Yhteistä on tietysti se, että jokaiselle oli selvää, että omasta perspektiivistä katsottuna menestyminen on kaikessa suhteessa järkevämpää kuin se, että jäisi mahdollista menestystä vaille.

Entä sitten vasta-argumentit? Käyttämättä jättäminen merkitsi tietysti kaikille sitä, että suoritus ei olisi niin hyvä kuin dopingia käyttäen, sen on täytynyt olla harvinaisen selvää. Myös terveysriskit on todettu kohtuullisen pieniksi, jos aineelle ei ole allerginen – tämä oli varmaan otettu jo selvillekin. Jäljelle jäävät kiinnijäämisen riskit ja kiinnijäämisen mahdollisesti aiheuttamat negatiiviset seuraamukset. Usko siihen, että kiinnijääminen ei ole mahdollista, on täytynyt olla valtavan suuri. Siihen voi olla muutama ymmärrettävä selitys: on käytetty ennenkin eikä ole jääty kiinni, uskottiin sokeasti asiantuntijoihin ja osin kai luotettiin onneenkin⁶⁷. Kun kiinnijääminen ei voinut tulla kysymykseenkään ennen dopingin ottamista, niin täytyy uskoa myös siihen, että kiinnijäämisen seuraamuksia ei tohdittu kovin paljon ajatella. Kiinnijäämisiä on myös ollut maastohiihdossa niin vähän, ettei

kukaan ollut voinut eläytyä tunnettuun kärkehtäjään eikä esimerkiksi Martti Vainion esimerkki varmaankaan tuntunut pelotteelta. Joku voi jopa aiheellisesti ajatella, että Los Angelesin dopingkärystä on ollut hyötyä hänen liiketoiminnalleen ja muulle menestykselleen myöhemmin elämässä⁶⁸.

Jos mietitään riskinottoa valmentajien ja lääkäreiden näkökulmasta katsottuna, niin asia näyttää vielä vaikeammalta ymmärtää. Kun kulttuurissamme elää voimakkaana uskomus, että vain voittajat muistetaan, niin miksi valmentajat ja lääkärit – joita harvemmat muistavat – lähtivät mukaan uhkapeliin, jossa voitot ovat paljon pienemmät ja häviöt ainakin suhteessa urheilijoihin vieläkin suuremmat? Kaiken lisäksi urheilijoita ”suojeleva” tietämättömyys ei päde näihin miehiin lainkaan. Toki tietämyksessä, menestyspaineissa ja joukon mukana menemisessä on tässäkin joukossa eroja – ylivoimaisesti suurin menestyspaine ja näyttämisen halu oli päävalmentajalla.

Valmentajien ja lääkäreiden toimiin täytyykin suhtautua eri tavoin kuin urheilijoihin. Taloudelliset edut, julkisuus ja sankaruus eivät heihin oikein sovi – toki he voivat olla ylpeitä siitä, että ovat auttaneet urheilijoita menestymään ja voivat ottaa suurenkin siivun tästä menestyksestä ”omaan piikkiinsä” joissakin pienissä piireissä. Silti ainakin lääkäreiden merkitys urheilijan menestyksessä tuntuu nykyään aina jotenkin epäilyttävältä. On myös muistettava, että päävalmentajat tai lajihohtajat ovat vain yksi – ei ehkä kovinkaan merkittävä – ratas huippu-urheilijan menestystiellä. Henkilökohtaiset valmentajat ja muut tukijoukot ovat ainakin julkisuudessa heitä korkeammassa arvossa. Onkin mahdollista, että tämä joukko omalla tavallaan halusi päästä osalliseksi tästä arvostuksesta. Kyllähän kotikisojen yllättävä jättimenestys, jota se eittämättä oli, olisi ollut iso sulka valmennusjärjestelmän hattuun. Tästä perspektiivistä katsottuna tuleekin paljon ymmärrettävämmäksi se, että valmentajat ja lääkärit toimivat niin kuin toimivat: tavallaan he siis kilpailivat yksittäisiä urheilijoita vastaan pyrkiessään saamaan joukkueena hyvän tuloksen. Iso menestyjien joukko nostaisi taustajoukot parrasvaloihin – niinhän sitten toki kävikin...

Ihmetystä silti herättää se suuri epäsuhta, joka on hyötyjen ja haittojen välissä. Lääkärien menetykset ovat tällä tavoin ajateltuna suurimmat: aika vähän uskaltaa ottaa kredittiä voitosta, mutta tappiosta saa kantaa ikuista leimaa ja pahimmassa tapauksessa

menettää lääkarinoikeutensa eli joutuu kahdella kentällä diskvalifioituksi. Ehkä he sen vuoksi yrittivätkin ensimmäisinä jättää uppoavan laivan. Hyvä tilanne ei ole valmentajillakaan, mutta heidän tekonsa on huomattavasti paremmin ymmärrettävissä, jos tällaiseen ”menestys keinolla millä hyvänsä” –mentaliteettiin oli jo totuttu ja riskinottoon turruttu. Tietysti lääkäreistä Turpeisen tekoa voi ymmärtää hyvin sen vuoksi, että tämä oli hänen oma erikoisosaamisensa alue: hänhän itse asiassa tutki KIHU:ssa kiinnijäämisen riskiä!

Riskinoton mysteeri on tämän hiukan hienovaraisemman tarkasteluni jälkeen tullut jonkin verran ymmärrettävämmäksi, vaikka julkisuuteen kerrotun tarinan aukot vielä haittaavatkin pahasti varsinkin eri toimijoiden motiivien ymmärtämistä. Kokonaisuus on kuitenkin loogisempi: kaikilla oli ymmärrettävä motiivi käyttää kiellettyä menetelmää, vaikka mielestäni motiiveissa olikin huomattavia aste-eroja. Luultavaa on myös se, että dopingin suhteen oli olemassa tietty sisäpiiri, jotka kokemuksensa ja asiantuntijuutensa vuoksi olivat ainakin hyvin merkittävän ”portinvartijan” asemassa, jos he eivät nyt millään tavoin ole pakottaneet tai tyrkyttäneet tätä menetelmää muiden käyttöön⁶⁹. Ulkopuolisen silmin on kaikesta huolimatta hyvin vaikea ymmärtää sitä, että järkevät, kunnioitetut ja osin erittäin hyvin koulutetut ihmiset eivät tunnu paljontaan miettineen kiinnijäämisen seuraamuksia.

Sisäinen tarina kärryn jälkeen

Kysymys riskinotosta jakoi kiinnijäänyttä joukkoa myös kärryn jälkeen: toiset ovat pystyneet tunnustamaan kärynsä nopeasti ja myöntämään ”mokansa” – he eivät kuitenkaan tunnista tehneensä eettistä virhettä ja he kokevat yllättävän vähän syyllisyyden tunteita ainakin julkisuudessa esiintyessään. Isometsä oli lähes julkea tiedotustilaisuudessaan, Kyrö kivinaamainen ammattilainen ja Kirvesniemi tuntui ottavan asian rationaalisuuteen turvautuen. Sen sijaan naishiihtäjät (varsinkin Virpi Kuitunen), heidän valmentajansa (Jarmo Riski) sekä Mika Myllylä ja Janne Immonen pysyivät aluksi aivan hiljaa – kameroiden eteen tai lehtihaastatteluunhan heistä ei kukaan ole vielä ilmestynyt. Julkisuudessa – tiedotusvälineissä ja tässä tapauksessa ehkä ensimmäistä kertaa Suomen historiassa ”netissä”⁷⁰ – nämä julkisuuteen tulleet ovat saaneet enemmän sympatiaa⁷¹. Hiljaisina pysyvät ”häpeäjät” taas pitävät meitä sietämättömässä jännityksessä, koska nykyinen mediailmapiiri

suosii julkisia, vapauttavia kokemuksia, asioiden pohdinnan tai tässä tapauksessa vanhanaikaisen, hiljaisen sankaruuden sijasta⁷².

Julkisuuteen suhtautuminen onkin yksi erittäin näkyvä ero eri toimijoiden välillä. Avoimia julkisuuden suhteen ei ole monta; ainoastaan Harri Kirvesniemi on ollut kohtuullisen yhteistyökykyinen tiedotusvälineiden suuntaan. Kari-Pekka Kyrö on joutunut jopa julkisuuden hampaisiin, mutta hänkin on antanut tietoja vain ”veitsi kurkulla”, kuten eräs toimittaja asian ilmaisi. Jari Isometsäkin on tullut julkisuuteen uudestaan, vaikka lupasikin kärynsä jälkeen, että se oli hänen viimeinen tiedotustilaisuutensa. Myös Milla Jauho esiintyi ainakin kerran TV:ssä, joskin Kyrö nihiloijoi muutaman minuutin päästä Jauhon sanoman väittämällä Jauhon ”kyllä tienneen, mitä teki”⁷³. Muut osalliset ovat lähettäneet julkisuuteen lähinnä lyhyitä tiedotteita. Kun pohdimme henkilöhistorioiden tasolla tapahtunutta, niin tämä täytyy huomata: valtavasta julkisuudesta huolimatta meillä on käsissämme huomattavan vähän dokumentteja ja vielä vähemmän asianomaisten henkilökohtaisia selityksiä asiasta⁷⁴.

Ymmärrän tämän jaon omaelämäkerrallisen kokemuksen kautta: ne, jotka ovat jo aiemmin käyneet läpi saman riskinoton ja samat sisäiset keskustelut kiinnijäämisestä, olivat paremmin valmistautuneita ottamaan vastaan tilanteen, jossa tuo tuttu pelko vihdoinkin muuttui todellisuudeksi. Tätä saattoi eräiden kohdalla vielä tukea ajatus siitä, ettemme me tee väärin, vaan vika on huonoissa säännöissä⁷⁵. Sen sijaan ne, joilla kokemusta riskinotosta oli vähemmän tai joilla oli jostakin erityisestä syystä enemmän menetettävää, eivät pystyneet suhtautumaan asiaan rationaalisesti ja avoimesti. Kirvesniemellä ja Isometsällä oli toki paljon menetettävää, mutta samanlaista rehellisen – lähes pyhimysmäisen – miehen sädekehää heillä ei ollut kuten Myllylällä⁷⁶.

Myllylän ja Kirvesniemen erilaisia suhtautumistapoja voikin ymmärtää käsitteideni kautta seuraavasti: Kirvesniemen kokemusmaailmassa suorituskyvyn tekniseen parantamiseen kuuluvat asiat ovat olleet keskeisiä mm. valmentajaksi opiskelun vuoksi, kun taas Myllylä on usein korostanut harjoittelussaan omien ruumiillisten tuntemusten tunnistamista ja niiden kuuntelua testien sijasta⁷⁷. Myllylän maailmassa on myös uskon asioilla suuri merkitys, joten hänelle on tärkeää se, mitä ”hän sydämessään tuntee oikeaksi”, kuten hän Isometsän käryn jälkeen asian ilmaisi. Se on myös tarkoittanut sitä, että hänen on täytynyt samaistua

voimakkaasti sellaiseen kulttuuriseen tarinaan, jossa pohjalainen rehtiys yhdistyy uskonnolliseen vakaumukseen. Sen sijaan Kirvesniemen, ”hiihdon ikonin”, kuten pohjoismaalaiset häntä kutsuivat käryn jälkeen, kokemusten ja ”suuren kertomuksen” suhde on ollut joustavampi: hän on rationaalinen analyysoija eli on asiakeskeinen, joten on ymmärrettävää, että hänen mielipiteensä voivat muuttua, jos vanhan argumentin syrjäyttää uusi ja parempi⁷⁸. Ehkä tässä on nähtävä myös savo-karjalaisessa kulttuuripiirissä kasvaneen ja pohjalaisessa ilmapiirissä rakentuneen identiteetin ero⁷⁹.

Kun edellinen suhteutetaan dopingkäryyn ja ajatellaan, että sisäinen (identiteetti)tarina joutuu tällaisen kriisin kohdalla uudelleen kirjoituksen kohteeksi, niin Kirvesniemen ja Myllylän toisistaan täysin poikkeavat suhtautumiset tullevat entistä paremmin ymmärretyiksi. Keskeistä on nyt se, miten kumpikin oli jo aiemmin suhtautunut kiinnijäämisen riskiin. Jos tämä riski oli tuttu ja siihen kuuluva stressi, mutta myös mahdolliset selitykset oli ainakin kertaalleen käyty läpi, oli myös henkilön sisäistä tarinaa kirjoitettu tähän suuntaan. Jos taas riskiä ei oltu aiemmin koettu tai se oli tietoisesti tai tiedostamattomasti pidetty irrallaan sisäisestä tarinasta, oli tilanne Lahden käryn jälkeen toinen: oltiin sittenkin hyvin valmistautumattomia kohtaamaan sekä julkinen että sisäinen syyllisyys ja häpeä.

Käryn jälkeen avoimilla ja rationaalisilla tämä sisäinen tarina oli jo osin valmiina, mutta sitä ei voinut tietenkään päästää julki eikä siten osaksi urheilun tunnettua kertomusta⁸⁰. Mikä ei poista sitä tosiasiaa, että tällainen sisäinen tarina oli tässä tilanteessa perustaltaan väärä ja epäeettinen. Sama pätee sulkeutuneisiinkin, joista osa saattaa aidosti tunnustaa virheensä ja hävetä, kun toinen osa voi olla sitä mieltä, että virhettä en tehnyt minä, vaan joku toinen. Kun ajatellaan sisäisen tarinan tarkoittavan sitä sisäistä puhetta, jolla minä kerron itselleni, kuka minä oikein olen, niin ymmärrän sen tuskan, joka juuri näillä epätietoisilla on. Heidänhän tulisi ottaa syy sellaisesta, mikä ei välttämättä ole ollut täysin heidän kontrollissaan. Päätös- ja suostutteluvalta, joka valmentajilla ja lääkäreillä on varsinkin nuoriin ja kokemattomiin hiihtäjiin, on niin suuri, ettei sitä voi jättää huomiotta, vaikka faktisesti päätös olisi sysätty urheilijoille itselleen⁸¹.

Lähtökohdanhan kuitenkin pitäisi olla se, että urheilujärjestelmän edustajina valmentajat ja lääkärit noudattavat sääntöjä eivätkä niitä

systemaattisesti riko. Pohjimmiltaan tässä on tietysti kyse hyvän ja pahan välisestä taistelusta: tunnustanko olleeni paha, kadun ja toivon anteeksianto vai uskonko edelleenkin olevani hyvä ja yritän kaikilla käytettävissä olevilla keinoillani vakuuttaa muutkin sen uskomaan? Jälkimmäinen tehtävä tuntuu varmasti ylivoimaiselta, koska myös suuri yleisö haluaa jo päästä irti tästä samasta moraalista kamppailusta syyllistämällä lähes kaikki hiihtäjät, jos ei nyt ihan kaikkia urheilijoita. ”Tiesinhän minä, että dopingia käytetään, mutta en vain halunnut uskoa”, fiilis on varmasti kotikatsomoissa nyt tuttu. Sen yli on luonnollista yrittää keinolla, jossa syyllisiä ovat kaikki muut paitsi minä⁸².

Käryn jälkeen kaikkien näiden hiihtäjien ja valmentajien maailma kääntyi nurin. Toisille se oli suurempi kiepaus, toisille hiukan pienempi, vaikka valtavan suuri se on ollut kaikille. Erilaisia syyllisiä ja syyttömiä paljastuu pikku hiljaa. En itse ota moraalista kantaa siihen, miten näihin asioihin pitäisi itse kunkin suhtautua. En myöskään ajattele tätä terapianäkökulmasta, vaan yritän tällä osin pikkutarkallakin selostuksellani rakentaa kokonaisnäkökulmaa, jossa eri asiat ovat oikeilla paikoillaan. Kun tässä menin mikrososiologiselle tasolle pohtimaan Kirvesniemen ja Myllylän sisäisten tarinoiden eroja, niin huomasinkin löytäväni melko suoran väylän laajempiin kulttuurisiin merkityksenantojärjestelmiin, kuten rationaalisuuteen ja emotionaalisuuteen tai savolaisuuteen ja pohjalaisuuteen. Riskinoton suhde sisäiseen identiteettitarinaan tuntuu kuitenkin parhaalta selittämään sitä, miten nämä ihmiset ovat reagoineet käryyn tapahtuneen jälkeen. Erojen ymmärtäminen on tärkeää ja ne auttavat selittämään käryn jälkeisiä tapahtumia. Mutta onko niin, että mikään kaikkia urheilijoita yhdistävä tekijä tai tapahtuma ei tekisi riskinoton mysteeria ymmärrettäväksi?

Ruumiillisten kokemusten merkitys

Olen ollut jo hyvin kauan kiinnostunut varsinkin urheilijoiden ruumiillisista kokemuksista ja niiden merkityksistä. Päähavaintoni on ollut se, että ruumiillisilla kokemuksilla on ihmisille erittäin suuri merkitys, suurempi kuin yleensä uskomme. Urheilijoilla tämä merkitys korostuu, koska esimerkiksi hiihtäjien täytyy olla todella kiinnostuneita ja tietoisia omasta ruumiillisuudestaan – terveydestä, sairaudesta, suorituskyvystä jne. Olemmekin saaneet lukea Mika Myllylän harjoittelusta, jossa suunnitelmien orjallinen noudattaminen on korvautunut itsensä kuuntelulla, jolloin jokainen harjoitus täytyy tehdä sen mukaan, mikä on hänen oma

tuntemuksensa. Myllylä on myös ollut erityisen herkkä sairastumaan ja myös varomaan sairastumista.

Tärkeillä ruumiillisilla kokemuksilla en kuitenkaan tarkoita tällaista itsetarkkailua, vaan sitä, että näillä urheilijoilla on ruumiin muistissaan tapahtumia, jotka ovat sinne kirjoittautuneet erityisen voimakkaasti. Aineistoissani tällaisia tilanteita on ollut mm. suuren rasituksen ja väsymyksen, kilpailun voittamisen, loukkaantumisen, pelon ja jännityksen ja puhtaan nautinnon tai ruumiin virtaamisen kokemukset⁸³. Urheilullisille nuorille miehille tällaiset ruumiin muistot olivat kirjoitusten mukaan valtavan tärkeitä, niissä kiteytyi jotain sellaista, mitä he olivat. Yksi tähän dopingkäryyn tämän liittävä asia on se, että me haluamme näiden merkityksellisten kokemusten toistuvan uudelleen.

”Osalla urheilijoista oli niin hyviä kokemuksia näistä testeistä, joissa tätä plasmaekspandera käytettiin, kun se vielä oli sallittua, että päätimme käyttää niitä, kun meillä oli varma tieto siitä ettei niitä testata”, suurin piirtein näin päävalmentaja Kyrö useissa eri yhteyksissä muotoili syyn Hemohesin käyttöön. Tämä on mielestäni triviaalisuudessaan erittäin merkittävä lausahdus. Vain jotenkin näin järjettömältä tuntuva väite voi olla totta. Mutta se on vain asian toinen puoli, osalla käyttäjistä oli myös eläviä kokemuksia voittamisen ihanuudesta juuri siitä tunteesta, kun toimittaja kysyy: ”Miltä nyt tuntuu?” En voi väittää, että nämä kaksi ruumiillista kokemusta yhdistyivät samassa persoonassa, mutta jos näin olisi, niin sen vaikutuksen täytyisi olla järäisyttävä. Fenomenologit väittävät, ettei meillä ole maailmasta muuta tietoa kuin ruumiillista, elettyä ja koettua tietoa. Tässä meillä on erittäin hyvä esimerkki siitä, kun tämä ruumiillinen tieto on materialisoitunut.

Omien tutkimusteni perusteella onkin mahdollista sanoa, ettei urheilijan – ihmisen yleensäkin – ole helppoa elää ristiriidassa näiden ruumiillisten kokemustensa kanssa. Ruumiillisia häpeän ja nolouden tunteita koululiikunnassa tai urheilussa kokeneet eivät pysty ylittämään – tai oikeammin: uudelleen tulkitsemaan – näitä muistoja⁸⁴. Yhtä tiukasti meihin kirjoittautuvat tietysti myös positiiviset ruumiin kokemukset. Omissa aineistoissani oli myös selvää se, että jos nuorella liikunnan opiskelijalla oli vain näitä positiivisia ruumiillisia kokemuksia, niin he olivat – minun arvioimiani – vähemmän refleksiivisiä ja itsekriittisiä kuin ne, joilla oli esimerkiksi oman urheilu-uran katkaissut tai vaarantanut loukkaantuminen tai sairastuminen kokemustaustassaan. Onkin

hyvin ymmärrettävää, että tässä hiihdon alakulttuurissa ei sinänsä ole ollut mitään itserefleksiivisyyteen pakottavaa ellei kyseinen ihminen ole omassa elämässään tai urallaan kohdannut suurempia ruumiillisiksi tulkittavia vastoinkäymisiä.

Vertailu alkoholisteihin tai muihin addikteihin on myös noussut joissakin keskusteluissa esille. Ruumiillisten kokemusten perspektiivistä katsottuna vertailu ei ole mitenkään kaukaa haettua. Myös liikuntasosiologisessa kirjallisuudessa on jonkin verran tutkittu mm. voimaharjoittelun suhdetta esimerkiksi seksiriippuvuuteen⁸⁵. Kyse ei kuitenkaan ole johonkin dopingaineeseen kohdistuvasta riippuvuudesta, vaan luultavimmin pelkästään siitä ruumiillisen tunteen haluamisesta, kun kaikki sujuu, virtaa ja kulkee⁸⁶. Voi hyvinkin olla, että tällainen plasmaekspanderi antaa juuri tällaisen tunteen, vaikka siinä ei olekaan mitään varsinaista ainesosaa, joka voisi sen itsessään aiheuttaa. Tunne siitä, että nyt kulkee, riittää vakuuttamaan hiihtäjän siitä, että hän tarvitsee tätä ainetta⁸⁷. Ja sitä tunnettahan urheilija juuri haluaa, sitä varten hän urheilee, että tuntisi sen tunteen. Voi olla, että edes voittaminen ei ole niin merkityksellistä kuin sen tunteen kokeminen, kun kaikki onnistuu.

Jos haetaan yhtä yhteistä selittäjää sille, miten näin suuri joukko – ehkä isompikin – on voinut olla niin sokean innostunut tästä asiasta, että ulkopuolisesta on tuntunut siltä, että kyseessä on ollut silmälappuisten hevosten ravit eivätkä ihmisten hiihtokilpailut, niin se löytynee tästä: jokainen mukanaolija on varmaan joskus tuntenut sen ihanan tunteen, kun hiihto on kulkenut kuin unelma. Tästä – osin hyvin tiedostamattomastakin – syystä he ovat voineet ottaa riskejä, joita ei muuten pysty selittämään⁸⁸.

Lopuksi

Vaikka kaikkia dopingkäryyn liittyviä mysteerejä en tässä väitöskirjani viimeisessä tarinassa ole pystynyt enkä pyrkinytkään ratkaisemaan, niin siitä voin ainakin olla ylpeä, että luettuaan koko tämän väitöskirjan läpi lukija varmasti ymmärtää paremmin niitä ruumiillisia kokemuksia, niitä miehisiä tarinoita ja niitä liikuntakulttuurin muutostekijöitä, jotka johtivat myös tähän suomalaista miehisyyttä ja urheilua ravistaneeseen tapahtumaan. Oikeita miehiä – ja urheilijoita? Siinäpä pulma. Ruumiista miestä, tarinasta tulkintaa: siinäkö selitys?

Viitteet

¹ Työotsikkoni oli aluksi tämä: Kun taivas putoaa niskaan, niin todellisuuden eri tasot romahtavat kasaan, josta on rakennettava uusi, ymmärrettävä ja kokonainen tarina. Lahti 2001: näin sen koin, tulkitsin ja rakensin tarinaksi omaelämäkerrallista asiantuntijuuttani hyväksi käyttäen. Tämä kirjoitus on päivätty 4.4.01, jonka jälkeen tekstiin on tehty vain stilistisiä muutoksia.

² Suomen Liikunta ja Urheilun (SLU) ohjaaja- ja valmentajakoulutuksen neuvottelukunta, jossa jäsenenä on eri urheilun lajiliittojen, liikunnan alueiden ja liikuntajärjestöjen valmennuksesta ja valmentajien koulutuksesta vastaavia henkilöitä.

³ Ajatukseni tämän suhteen on se, että todennäköisintä lienee se, ettei ns. totuutta koskaan tule yksityiskohtien osalta julkisuuteen tai se ainakin tapahtuu tipoittain ja pitkän ajan kuluessa. Erilaisia kilpailevia ”totuusversioita” tulee tästä tapauksesta olemaan myös niiden kesken, jotka niin sanotusti tietävät, miten asiat olivat. Minullakin on tiettyjä epäilyksiä siitä, että tietyn tyyppiset tiedot vaikuttaisivat tässä kirjoittamaani, mutta kaikissa tärkeissä suhteissa olen aika varma, ettei mikään täysin uusi tieto muuttaisi oleellisesti tässä julkaistavaa.

⁴ Kirjoitan tässä vain tästä nimenomaisesta esimerkkitapauksesta ja rahan yhteydestä siihen. Myöhemmin kun liitän rahan tätä paremmin keskeisten toimijoiden omaelämäkerralliseen ja alakulttuuriseen perspektiiviin, rahan merkitys muodostuu hieman toisenlaiseksi.

⁵ Näinhän Jari Isometsän käryn jälkeen toimittiinkin, joten voidaan perustellusti ajatella, että valmentajat ja lääkärit kuvittelivat pääsevänsä vähällä mahdollisen käryn käydessäkin. Toisaalta Martti Vainion taannoinen dopingkäry taas osoitti sen, että ainoastaan valmentajat kärsivät asiasta.

⁶ Tietynlainen ”voitto” STT:n ja Hiihtoliiton välisessä oikeustaistelussa saattoi tietysti vaikuttaa myös niin, että kuviteltiin mahdollisissa muissakin tapauksissa käyvän samoin. Jutussahan ei pystytty osoittamaan yhteyttä Jari Räsäsen oletetun dopingin käytön ja Hiihtoliiton organisaatiossa toimineiden välille.

⁷ Viitataan tässä tietysti edesmenneeseen DDR:ään, mutta oletus on, että myös länsimaissa käytettiin samaan aikaan hyvin paljon kiellettyjä tai ainakin epäeettisiä keinoja valmentautumisessa.

⁸ Olen käyttänyt termiä ”kilpailuvoimat” kuvaamaan urheilussa vaikuttavia markkinavoimia. Periaatehan on se, että markkinoille (ja yleisöille) on tärkeää vain se, että saadaan aikaiseksi hyviä, jännittäviä ja tarpeeksi usein toistuvia kilpailuja, joita ihmiset sitten lähinnä TV-kanavien kautta seuraavat. Digi-TV:n urheilukanavien myötä tilanne muuttuu vielä enemmän ”kilpailuvoimaiseksi” kuin nykyään. Kansainvälisen hiihdon pitääkin pitää erityisesti huolta siitä, että potentiaaleja voittajia tulee useista eri maista ja että kilpailut sinänsä ovat muodoltaan jännittäviä. Ks. Motion 1/2000.

⁹ MTV3:n todensi tämän heti kisojen jälkeen jättämällä menemättä Holmenkollenin kisoihin. En tiedä, olisiko YLE tehnyt noin nopeasti vastaavaa vetoa. YLEhän otti pitkävetoskandaalissa tahraantuneen pesäpallonkin ohjelmistoonsa sen jälkeen, kun MTV3 siitä luopui samoista syistä kuin edellä. Rahalla on tietty moraali, vaikka se paradoksilta tuntuisikin.

¹⁰ Yhtä moni tosin piti Isometsän selittelyjä keinotekoisina, koska kadunmiehestä tuntui oudolta, että toisella keinolla (alppimaja) nostetaan hemoglobiinia ja toisella (hemohes) sitä lasketaan. Jos lopputulos on sitten lopulta sama, niin miksi käyttää alppimajaa – heräsi epäily siitä, että hemohesilla oli muutakin positiivista vaikutusta. Toinen asia on sitten se, että esim. antidopingtoimikunnan puheenjohtaja Timo Seppäläkin on sitä mieltä, että hemoglobiinirajoissa ei ole mitään järkeä, koska siinä ei kontrolloida käyttöä, vaan käytön vaikutuksia.

¹¹ Vähemmälle on jäänyt Maailman antidopingtoimikunnan (WADA) työn arvostelu (olympiakomitean valmennuspäällikkö Heikki Kantola tosin piti kollektiiviteasta tuoreeltaan ”loukkauksena Suomen urheilulle”), vaikka juuri se teki tästä todellisen katastrofin. Kritiikkiä WADAA kohtaan tietysti lievittää se, että urheiluministeri Suvi Lindén on yhdessä opetusministeriön virkavapaalla olevan liikuntayksikön päällikön Harri Syväsalmen kanssa olleet erittäin aktiivisia WADAn toiminnassa – Syväsalmi on pääsihteeri ja Lindén hallituksen jäsen. Kollektiiviteastuksen takana onkin nähtävä myös näiden henkilöiden arvovallan ja uskottavuuden kohottamista ulkomaailman silmissä. Suomihan on yrittänyt saada WADAn keskustuomistonkin tänne Suomeen. Parin urheilijan kiinnijääminen olisi saattanut estää tällaiset aiheet, mutta näin suuren joukon paljastaminen voi tuntua jo meriitiltä.

¹² Norjassahan tätä keskustelua käytiin jopa huippu-urheilijoiden kesken muutama vuosi sitten.

¹³ Sen sijaan terveysnäkökulma selittänee ainakin osittain sen, että koko prosessin ajan on yritetty selittää sitä, ettei takana ole EPO:n käyttö. Tätä ei voine selittää muutoin kuin ajattelemalla, että selittelijät ajattelevat yleisön tuomion olevan kovemman, jos hengenvaaralliseksi luultua EPOa olisi käytetty. Tätä tukee myös se, että Hemohes plasmaekspanderin on sanottu sisältävän vain ihan tavallisia ja vaarattomia aineita. Jos tämä ajatus terveysseikkojen suuremmasta merkityksestä on tosi, niin silloin myös Pertti Hemánuksen (1997: Doping, hyvä vihollinen, Jylk) ja Jari Eskolan (1998: Järkevän urheilijan valinta. Teoksessa Vettenniemi, Erkki: Piikki lihassa. Unelma puhtaata urheilusta.) käsitykset dopingista joutuvat uudelleen arvioitaviksi. Hehän vähättelevät terveysseikkojen merkitystä dopingasioissa.

¹⁴ Tämä ajatus lähenee mielenkiintoisella tavalla teoreettista keskustelua sosiaalisesta konstruktivismista eli siitä, että periaatteessa kaikki ”totuudet” ovat vain sosiaalisia ja kulttuurisia diskursseja tai vakiintuneita puhe- ja uskomistapoja. Vaikka vastapooliksi sosiaaliselle konstruktivismille vedetään useimmiten biologinen essentialismi, ts. se, että asiat ovat ”luonnostaan” tai joskus ”perinteisesti”, mitä ovat ja niihin on tyytyminen, niin tässä etiikkaa koskevassa tapauksessa vastapeluri pitäisi löytyä ihan toisesta suunnasta. Tarkoitin tässä jumaluutta tai itseä korkeampaa, ylevämpää tahoja, jonka näkemyksiin ja päätöksiin ihmisten pitäisi yksinkertaisesti alistua. Tähän Mika Myllyläkin varmaan viittasi siinä haastattelussaan, jossa hän sanoi tietävänsä sydämessään, mikä on oikein ja mikä väärin. Kun dopingsäännöksiä tekevät ihmiset rakentavat sosiaalisen todellisuuden, niin ilman erittäin kehittyneitä eettistä herkkyyttä, auktoriteettiuskoa tai uskoa yleisiin periaatteisiin, ei näitä sääntöjä ole helppo noudattaa. Varsinkin jos tuntuu siltä, että ”todellisempi” todellisuus on rakentunut vaikkapa biologisten suorituskykyominaisuuksien varaan.

¹⁵ Tätä tukisi se havainto, että suomalaiset tuntuvat ”urputtavan” jatkuvasti siitä, että norjalaisilla on kansainvälisessä hiihtoelämässä hegemoninen asema. Se kieli siitä, että suomalaisten mielestä meille ei ole annettu tarpeeksi valtaa kansainvälisessä yhteistyössä ja esimerkiksi hiihdon kehittämisessä ja dopingvalvonnassa.

¹⁶ Todennäköisempää tietysti Lahden tulosten perusteella on se, että muut eivät käyttäneet ainakaan samantapaisia tai eivät ainakaan yhtä tehokkaita keinoja, koska suomalaiset menestyivät joukkueena yläkanttiin, kun taas esimerkiksi norjalaiset olivat odotuksia huonompia ja muista onnistuivat suurin piirtein ne, joilta sitä odotettiin. Aine, johon on viitattu näissä yhteyksissä olisi albumiini, jolla on hemohesin teho, mutta jota ei voi vielä testata. FIS:n testien perusteella on myös perusteltua epäillä, että verta todella olisi manipuloitu enemmänkin näillä vielä testikäytäntöön kuulumattomilla aineilla.

¹⁷ Tämä tietysti selittää sen, että kovin helposti ei tule tunnustuksia epäeettisten keinojen käytöstä jälkikäteenkään. Kansa, yleinen oikeustaju ja myös dopingsäännöt tarkkaan lukien (kaikki suorituskykyä keinotekoisesti lisäävät aineet ovat kiellettyjä) kieltävät dopingin myös silloin, kun aine ei jostain syystä kiellettyjen aineiden listalla olisikaan. Jos vielä tulkitaan niin kuin oikeustieteilijä Hannu Tapani Klami tekee eli pitää rikosnimikkeenä ”urheiluvilppiä”, niin kaikenlainen epäeettinen toiminta voisi johtaa syytteen nostamiseen ja tuomioon myös oikeudessa.

¹⁸ Vrt. Pertti Hemánuksen (1997, Jylk) kirja Doping, hyvä vihollinen, jossa hän puolustaa dopingin vapauttamista ja A- ja B-sarjojen (käyttäjät, puhtaat) käyttöönottoa.

¹⁹ En tunne juridiikkaa tarpeeksi, mutta luulisin, että suomalaisten kollektiiviseen testaamiseen on voitu käyttää samaa periaatetta kuin nykyään käytetään tullissa – ”on aiheellista epäillä, että kiellettyjä aineita löytyy”. Tällaisissa tapauksissa kontrolliin joutuva ei kai voi valittaa, jos kontrolli sitten osoittautuu aiheelliseksi niin kuin Suomen joukkueen tapauksessa tapahtui. Toisaalta sen verran voin sanoa, että omaa rikosta ei tee vähemmän tuomittavaksi se, että sanoo tai vaikkapa todistaa toisten tehneen saman rikoksen. Amerikassa on tosin menty niin pitkälle, että todistus ”suurempaa roistoa” vastaan voi tuoda pienemmälle lievennyksiä tuomioon.

²⁰ Testaajien työtä tietysti helpottaa tällainen ”kyyninen asenne”, joka ei hätkähdistään, mutta se pitäisi osata erottaa todellisuudesta. Lääkäreidenkin tehtävänä on edesauttaa elämää, vaikka kaikki me kuolemmekin.

²¹ Eettiseksi tavoitteeksi tämä tietysti kannattaa ottaa, mutta ehkä olisi syytä olla sen verran inhimillinen, että ottaa huomioon Kari-Pekka Kyrön lausahduksen ”tällaisia me ihmiset olemme”. Samalla säästyisimme urheiluun liiallisesti sidotulta idealismilta, jonka vastinpari itse asiassa on tämä totaalinen kyynisyys – kumpaakin tulee välttää.

²² Jossain vaiheessa ajattelin, että tässä täytyy olla mukana jonkinlaista ”musketöörihenkeä” yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta –ajattelua. Jos Myllylälle kerrottiin ennen takaa-ajokisan toista osaa kiinnijäämisvaarasta, Immosen ”ei annettu hiihtää loppuun”, mutta Isometsälle ”ei raaskittu ilmoittaa”, niin näin voisi kuvitella käyneenkin. Valmennusjohto ehkä luottamusmiesten tuella oli valmis uhraamaan yhden, mutta pelasti muut. Kylmäveristä taktikointia, joka on kuitenkin voinut rajusti mietittyä silloin ”pelastuneita”. Tätä tukee Harri Kirvesniemen haastattelulausumakin: ”Oli hirvittävää, että hän joutui sellaiseen välikäteen. Jarin oli muut pelastaakseen puhuttava muunneltua totuutta” (KSML, 1.3.2001).

²³ Ellei pääministeri Lipponen itse olisi ollut aktiivinen osallistumaan liikuntapolitiikkaan mm. puuttamalla liikuntapaikkarakentamisen kysymyksiin – Mäkelänrinteen uimahalli, Hartwall-areena tai Lahden olympiahanke – niin pääministerin voisi periaatteessa jättää normaalisti liikuntapolitiikan toimijoiden ulkopuolellekin.

²⁴ Valtion budjetissa erillisellä momentilla olevan urheilija-apurahajärjestelmän käyttöönoton syinä esitettiin se, että entinen järjestelmä oli liian tehoton. Toisaalta poliitikot pääsivät siinä hiukan kiillottamaan kilpeään, kun kansan suosikkiurheilijoille annettiin suoraa tukea, joka ei mennyt ”urheiluburokratian” rattaisiin. Kun nyt poliitikot puhuvat siitä, että tuki pitäisi kohdistaa nuorisourheiluun, niin tällainen täysi-ikäisten huippu-urheilijoiden ”palkka-armeijahan” kaikkein pahiten sotii tätä periaatetta vastaan. Kaiken lisäksi apurahajärjestelmä on piilotettu palkinto jo tehdystä työstä – sikäli se on tietysti ollut myös tehoton.

²⁵ Viitaan tässä purjehtijoiden valinnasta käytyyn kiistaan (ks. Tiihonen, Ollilainen 3/2000) sekä vähemmälle jääneeseen huomioon, jonka tein kisojen jälkeen, kun menestystavoitteita ei saavutettu. Tällöin osa urheilutoimittajista nieli epäroimättä olympiakomitean valmennuspäällikön Heikki Kantolan selityksen, jossa hän vain yksinkertaisesti oli kisojen aikana muuttanut (alentanut) etukäteen asetettuja tulostavoitteita. Jos kerran yhteiskunta olympiakomitean myötävaikutuksella voi vaatia tuloksia lajiliitoilta, niin kaiketi olympiakomiteallakin tulisi olla suuri vastuu siitä, että se pysyy itse itselleen asettamissa tulostavoitteissa. Urheilujournalismin tasoa osoitti se, että edes kysytään jääviltä henkilöltä ja toisaalta se, että annetaan hänen muuttaa kirjalliset, rahan sidotut, tavoitteet kevyesti toisenlaisiksi.

²⁶ Sormen voisi toki osoittaa myös tiedotusvälineisiin, joiden kyky käydä liikuntapoliittista keskustelua on erittäin heikko. Yleensä liikuntapolitiikkaa käsitellään vain henkilövalintojen tai kriisien yhteydessä eikä liikuntapoliittisista merkittävistä linjanvedoista olla kiinnostuneita, vaikka tällaista materiaalia olisi yllinkyllin käytettävissä. Eettisellekään keskustelulle ei näin ollen ole paljon mahdollisuuksia.

²⁷ Hiihtoliiton tekemä uusin sponsorisopimus erään bensayhtiön kanssa onkin tässä mielessä mielenkiintoinen: pystyykö/uskaltaako SLU ja/tai opetusministeriö estää kyseisen sponsorisopimuksen täytäntöönpanon, koska siinä ei ole erillistä dopingpykälää? Ja mitä keinoja näillä siihen on: SLU:sta erottaminen ja valtionavun täydellinen lakkauttaminen? Riskinottajia tai täydellisen tietämättömiä henkilöitä Hiihtoliiton johdossa ainakin on, kun tällaisia sanktioita ei edes pelätä. Toisaalta kyseisen bensayhtiön toiminta kielinee siitä, että he uskovat kansalaisten (nyk. kuluttajien) toimivan perinteisen ”herravihakaavan” mukaan, jonka mukaan herroja ovat tässä näytelmässä antidopingtoimihenkilöt ja urheiluministeri, kun taas narreina ja kansana ovat Hiihtoliitto ja hiihdon harrastajat.

²⁸ Tarkoitan tässä sitä, että lähes ainoana vastuullisena julkisuuteen tullut liikuntafysiologin kapea-alaisen koulutuksen saanut valmentaja ei missään vaiheessa ole ymmärtänyt (korostan tässä, että ei ole ymmärtänyt – en sitä, että hän olisi tarkoituksellisesti ollut ymmärtämättä) oman toimintansa vaikutuksia omaa pientä toimintaympäristöään laajemmissa konteksteissa. Matka lääkelaukun kanssa irtisanottuna päävalmentajana Norjaan oli osoitus joko täydellisestä sekaisin menosta tai viite alakulttuurisesta maailmasta, jossa ei käsitellä alkeellisimpiakaan yleisempiä merkityksiä. Irtisanominen ei näyttänyt merkitsevän sitä, etteikö työvälineitä olisi luovutettu työnantajalle tai etteikö enää aiheutettaisi haittaa työnantajalle ja suomalaisille menemällä edes lähelle valmentajia ja urheilijoita, jotka saattoivat joutua tässä tilanteessa syyttä epäilyksenalaisiksi.

²⁹ Ilta=Sanomat (10.3.2001) riemastuikin tästä asiasta artikkelin verran esittämällä oman ”paremman” tarinaversioon tapahtuneesta, jossa ei kuitenkaan ollut siinäkään uusia tietoja saati mitään kovin loogista selitystä tapahtuneelle.

³⁰ Vrt. Heikkala, Juha (1998): Ajolähtö turvattomiin kotipesiin. Liikunnan järjestökentän muutos 1990-luvulla. Tampere, Tampereen yliopisto. Väitöskirjassaan Heikkala tarkastelee urheilun lajiliittojen yhä monimutkaisemmaksi menevää toimintakenttää. Hän myös korostaa sitä, että tällainen järjestö muuttuu hitaammin kuin ympäröivä yhteiskunta ja tällöin monimutkaiseen kysymykseen voidaan antaa liian yksinkertaisia vastauksia.

³¹ Tässä käytän hyväkseni toisaalta omia kokemuksiani tässä alakulttuurissa toimimisesta ja toisaalta sosiologin työkaluja eli alakulttuuritutkimusta, miestutkimusta, urheilututkimusta sekä käsitteellistä ajattelua rakentaakseni ymmärrettävän tarinan.

³² Huhujahan tietysti on ollut ja vanha kärykin, mutta silti hiihtäjät ovat onnistuneet pitämään lajinsa ulkoisen kuvan hyvänä eikä käryjä ole ollut häiritsevästi muidenkaan maiden hiihtäjien parissa.

³³ Toki voidaan sanoa, että maastohiihto on taantunut harrastuspohjaltaan ja sillä on ollut pientä vaikutusta 1990-luvulla käyttöön otettujen valtionapujen tuloskriteerien kautta liiton resurssointiin, mutta monet muut perinteikkäät liitot ovat tässä suhteessa kärsineet paljon enemmän ja Hiihtoliitto on kompensoinut nämä menetykset lisääntyneillä sponsorituloilla. Sama koskee liiton urheilijoita, jotka ovat yksilöurheilijoiden aatelia palkkioidenkin suhteen mitattuna.

³⁴ Vrt. Näre, Sari (1994): Jumalan vai äidin valta? Teoksessa Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto, 1994 (toim.): Miestä rakennetaan - maskuliinisuuksia puretaan. Tampere, Vastapaino. Näre kuvaa länsimaisia yhteiskuntia tällä käsitteellä erottaen ne siten islamilaisen maailman patriarkaatista. ”Veljesvalta” ja veljesten keskeinen kilpailu, jossa toisaalta ollaan samassa veneessä, mutta toisaalta kilpaillaan verisesti toisia veljiä vastaan, on mielestäni aika hyvä selittäjä sille, että elämme nyt erittäin tehokkaassa, mutta moraalisesti heikossa kulttuurissa.

³⁵ Julkisuuteen tullut entinen hiihtäjä Aki Viitasaari kertoi kokeneensa syrjintää niin maajoukkue- kuin matkavalinnoissakin. Hän epäili syyksi tiukkaa dopingin vastaista asennettaan. Jos väite voitaisiin todentaa, oltaisiin mielestäni vieläkin epäeettisemmän toiminnan piirissä kuin tähän asti on luultu. Jos sääntöjä noudattava ei saa samoja mahdollisuuksia kuin sitä rikkovat, niin onko yhteiskunnalla mitään mahdollisuuksia tukea tällaista toimintaa? Luulen kuitenkin, että väitettä ei voi oikeudessa menestyksekkäästi puolustaa, mikä ei tarkoita sitä, että kaikenlainen jääviys tulisi näistä ympyröistä kitkeä.

³⁶ Nykyaikaisempi vertaus löytyy avaruussukkulasta, joka taannoin räjähtäessään tappoi kuusi mukana ollutta ihmistä. On esitetty melko vakuuttavia todisteita siitä, että sukulan teknisistä ongelmista tiedettiin, mutta monta kertaa siirrettyä lähtöä ei lopulta miehisen arvovallan vuoksi voitu (?) enää siirtää. Joidenkin vaikutusvaltaisten miesten kasvojen pelastamiseksi otettiin valtava riski.

³⁷ Kansa, poliitikot ja tiedotusvälineet ovat tietysti tohkeissaan juuri siitä, miten systemaattista ja miten kauan tätä kiellettyä toimintaa on harjoitettu, koska he ovat ensisijassa kiinnostuneita siitä, voivatko he enää nauttia rehellisesti niistäkään elämyksistä, joita he ovat aiemmin kokeneet. Asioiden ymmärtämisen ja paremmaksi muuttamisen kanssa tällä inhimillisellä halulla ei kuitenkaan ole juuri yhteyttä - vai tarvitaanko vielä uusia dopingpaljastuksia?

³⁸ Tälläkin hetkellä on useita tutkimuksia käynnissä ja ensimmäiset tuomiotkin on luettu. Kuvaavaa kyllä eräs näistä tuomituista eli Paavo Riekkinen sr. on tehnyt myös urheilutieteellistä aivotutkimusta, jonka tavoitteena oli parantaa mäkihyppääjien suorituskykyä. Myöskään näissä tutkimuksissa ei moraalien perään juuri kysely.

³⁹ Vrt. KIHUn toiminnasta on tehty opetusministeriön tuella puolueeton arviointi. Moore, Erja & Pirttilä, Ilkka: Tutkimus ja urheilu. Käyttäjien arviot Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen toiminnasta. Ks. Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen arviointiryhmä. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1:1998.

⁴⁰ Tästä syystä Hiihtoliiton lääkärien suojeleminen ja oma käyttäytyminen on jotenkin ymmärrettävissä, vaikka ei se täysin sitä selitäkään. Urheiluvalmennuksen piirissä herätti vain jonkun verran vastareaktioita se, että Kari Sinkkonen valittiin Suomen Urheiluliiton kestävyysjuoksujen päävalmentajaksi, vaikka hänen yhteytensä 1970-luvun nykyään eettisesti arveluttaviin valmennusmetodeihin oli selvä. Sairaanhoidon piirissä vastareaktiot voisivat olla suurempia.

⁴¹ Pelkkä asetelma ei tietenkään sinänsä kerro tutkimuksesta vielä mitään – monet osallistuvaan havainnointiin ja mukanaoloon perustuvat tutkimusmenetelmät ovat täysin relevantteja ja hyväksytyjä. Sellainen tutkimus vaatii kuitenkin tutkijaltaan myös osoitettua metodista kykyä ja tutkimusraporteissa ilmaistua kriittistä avoimuutta. Tällainen ei kuitenkaan perinteisesti kuulu biologiatieteiden, vaan ainoastaan sosiaalityö- ja lääketieteiden tutkijoille.

⁴² KSML, 28.2.2001.

⁴³ Tosiasia taitaa kuitenkin olla, että antidopingtyö on vielä pitkään ainakin toiselta osaltaan poliisityötä, jonka tarkoituksena on kärkeäyttää ”ylinopeutta” ajavat. Puskassa käyttävän poliisiauton sijasta vertauskuvana kannattaisi tässä tapauksessa käyttää poliisin nykyään suosimaa automaattista nopeudenvälvontaa, jollaiseksi Hiihtoliiton valmennusjohto, asiantuntijat ja urheilijat antidopingtyötä varmaan luulivat. Tiedetäänhän seutukunnilla – ja näköjään myös ”hiihtoyhteisössä” - aika yleisesti, että näissä poliisin kameratolpissa ei läheskään aina ole kameroita. Nyt sattui olemaan ja Suomen joukkue ajoi tutun tolpan ohi reilua ylinopeutta.

⁴⁴ Päävalmentaja Kyrö ja Kirvesniemi on sanonut, että plasmaekspandereita kokeiltiin Ramsaun MM-hiihtojen jälkeen vuonna 1999. Toisaalta professori Komikin joutui taannoin myöntämään ”tieteellisen varkauden” käytettyään laitoksella työskennelleen ulkomaisen tutkijan työtä omista nimissään. En yritä yhdistää näitä yksilötasoisiksi syyllisyysketjuiksi, vaan kuvaan sitä yhteisöllistä alakulttuuria, jossa oikean ja väärän raja pikku hiljaa hämärtyy. ”Jos ei sitten ajatella niin, että monen lajin valmentajat ovat meidän kouluttamiamme. Mutta meidän toimintamme loppuu, kun he lähtevät täältä valmistuneina. Me emme voi taata, mitä järjestelmä sen jälkeen tuottaa”, kuittaa Komi tällaiset spekulatiot (KSML, 28.2.2001). Liikuntabiologian laitoksen ja KIHUn yhteydet maastohiihtoon ovat kuitenkin paljon kiinteämmät (tutkimus, asiantuntijatehtävät jne.) kuin normaalin yliopistolaitoksen suhde muihin ”järjestelmiin”.

⁴⁵ Liikuntabiologian laitoksen ja KIHU:n johtajien olisi myös tehtävä sisäinen selvitys, jotta epäilyt eivät kohdistuisi heihin, vaan niihin nimeämättömiin asiantuntijoihin, joihin tässä tapauksessa on viitattu. Se olisi oikeus ja kohtuus myös koko Liikuntatieteellistä tiedekuntaa, sen muita tutkijoita, opettajia ja opiskelijoita kohtaan.

⁴⁶ Antidopingtyön piirissä toimivilta täytyykin odottaa jäävittömyyttä suhteessa niihin,

joita kontrolloidaan. Mahdollinen valehtelu tai asioiden pimittäminen on rumaa, mutta silti vastuu ei ole antidopingtyötä tekevillä. Kaiken lisäksi olen julkisuuden kautta ymmärtänyt, että Hiihtoliiton valmentajien ja antidopingtoimikunnan tai testeistä kisoissa vastanneiden välillä ei olisi kovin hyvää puheyhteyttä.

⁴⁷ Laitoksella opiskelleista valitettavan moni on ollut mukana eettisesti arveluttavassa toiminnassa. Martti Vainion käryn takana oli valmentaja Timo Vuorimaa ja jääkiekkovalmentajista ainakin Erkka Westerlund ja Juha Rautakorpi ovat joutuneet selittelemään ylilyöntejään julkisuudessa. Taannoin käydyssä jääkiekkoväkivaltakeskustelussa silloinen HIFK:n valmentaja Westerlund tuntui olevan täysin tietämätön ”hyvän pelin” periaatteista, niin hyvin hän oli sisäistänyt tuloksia keinolla millä tahansa –ajattelun.

⁴⁸ Asianosaisista naisten päävalmentaja Jarmo Riski sekä Virpi Kuitunen että Milla Jauho ovat julkisuudessa antaneet ymmärtää olleensa ”ulkopuolisia” ja siten vähemmän vastuussa asiasta, mutta heiltäkään ei ole saatu parempaa selvitystä kokonaisuudesta.

⁴⁹ Tämä tuli erittäin hyvin esille muutamia vuosia sitten, kun Jyri Puhakainen oli arvostellut sitä mekanistista valmennusfilosofiaa, jota kyseisen laitoksen tutkijat kirjoituksissaan propagoivat. Puhakainen sai päälleen monenmoisia syytöksiä ja kehotuksen mennä katsomaan paikan päälle, mitä valmennuksen todellisuus oikein on – paikaksi esitettiin hiihtomaajoukkueen leiriä! Asennetta kuvaa hyvin sekin, kun tein kyselyn sukupuolten tasa-arvosta urheiluvalmennuksessa muutama vuosi sitten. Laitoksen kyselyyn vastannut edustaja väheksyi asiaa mm. kommentilla ”ettei kannata tehdä kärkeästä härkästä!”.

⁵⁰ Tällä en tarkoita sitä, että urheilupsykologit olisivat tällaisia, vaan että heidän asemansa kokonaisuudessa johtaa lähes väistämättä siihen, että psykologia vain rasvaa koneiston liukkaaksi.

⁵¹ Urheilujärjestöjen johtotehtäviinhän on viime aikoina haalittu ihmisiä kaupan ja yritysmaailman puolelta samalla kun valmentajien koulutus on pysynyt kapea-alaisena biologiatieteellisenä alueena.

⁵² Ks. Ohjaaja- ja valmentajakoulutus 2000-2003. Tutkintojen perusteet. SLU:n julkaisusarja 1/01.

⁵³ Jyri Puhakaisen kritiikki mekaanista ja konemaista valmennuksen ihmiskäsitystä vastaan onkin käryn jälkeen osoittautunut karmaisevan todeksi. Vaikka olenkin hiukan kritisoinut sitä, että Puhakaisen kritiikki on ollut mielestäni liian tekstuaalista ja idealistista ja liian vähän kokemuksellista ja sosiologista, niin tämä tapaus kuitenkin on erittäin hyvä todentaja hänen väitteilleen.

⁵⁴ Vrt. esim. Puhakainen, Jyri (2001): Lapsen ehdoilla. Helsinki, Like.

⁵⁵ Olen kokenut tämän hyvin konkreettisesti toimiessani Urheiluvalmennus ja sukupuoli –projektissa yhteistyössä valmentajien ja valmentajien kouluttajien kanssa. Samatkin käsitteet ymmärrettiin kentällä toisin kuin itse kuvittelin. Tämä on ymmärrettävää, mutta huomioonotettavaa.

⁵⁶ Pidän SLU:ssa 5.3.01 luennon, jonka aikana tunnettu urheiluvalmennuksen auktoriteetti Seppo Nuuttila esitti dopingkäryyn käsityksen, jonka mukaan valmentajalla ei ollut vastuuta asiassa. Kun urheilijat olivat dopingia halunneet, niin valmentajan

kuului sitä antaa, sanoi Nuuttila.

⁵⁷ ks. Hoikkala, Tommi (1993): Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus. Helsinki, Gaudeamus. Tiihonen, Arto (2001): Minkälainen mies isä on? Teoksessa Löytöretki isyyteen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

⁵⁸ Neuvostoliitossa tämä oli oma tieteenalansakin, antropomaksimologia.

⁵⁹ Erotettujen valmentajien ”päättäjäiset Holmenkollenilla” –tempaus lienee kuvaavin esimerkki tällaisesta mentaliteetista.

⁶⁰ Jos jostakusta tuntuu, että käytän tässä liian kovia metaforia, niin hän ei luultavimmin ole lukutaitoinen tai hän ei kykene eläytymään siihen vahinkoon, mikä nyt on tehty urheilua ja hiihtoa rakastaville ihmisille. Ihmiset turtuvat nopeasti, mutta tosiasiaa ei saisi unohtaa: tämä on tapaus on urheiluhistorian suurimpia ellei suurin yhtä maata ja lajia koskettava kriisi.

⁶¹ Tämä perustuu pitkäaikaiseen työhöni omien ja tutkimieni ryhmien analyyseille, joiden yhteydessä olen kehittänyt teoriaa fenomenologisen ruumiin kokemuksen, muistelutyön, narratiivisuustutkimuksen ja sosiologisten teorioiden ymmärtävästä yhdistämisestä. Tässä tapauksessa kyse on vain sovelluksesta, koska kyseiset henkilöt eivät ole antaneet minulle mitään omaa tutkimusaineistoaan. Vrt. Hänninen, Vilma (1999): Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen yliopisto.

⁶² Epäselväksi on jäänyt, mitä muita keinoja hän tarkoitti.

⁶³ Minulle arvoitus ei tässä ole se, kuka käytti ja mistä lähtien, vaan se, miten on ymmärrettävissä se, että nämä kyseiset ihmiset ovat omissa tilanteissaan tehneet päätöksen dopingin käytöstä. Sen käytännöllisenä hyötynä on siten se, miten voitaisiin estää samanlaiset kehityskulut tulevaisuudessa. Tietysti pidän tärkeänä myös sitä, onko kiellettyjä keinoja käytetty aiemmin ja miten yleistä se on jne. , mutta sen tutkiminen on nähdäkseni mahdollista vain poliisille.

⁶⁴ Ainettahan kokeiltiin ja testattiin ”Ramsaun kisojen jälkeen”, niin kuin päävalmentaja Kyrö on useasti sanonut. Silloin ei varmaankaan pitäydytty ”musta tuntuu” –menetelmään (”Osalle urheilijoita jäi niin hyviä kokemuksia”, Kyrö edelleen), joka kyseisen tieteenalan piirissä olisikin luokiteltu puoskaroinniksi.

⁶⁵ Jaottelu perustuu ajatukselle, jonka mukaan doping kaikesta huolimatta selittää vain pienen osan suorituskyvystä. Silti olen joutunut kovasti pohtimaan sitä, miten pieni on pieni. Saattaa olla, että maastohiihto on laji, jossa erittäin pieniltä tuntuvat suorituskyvyn parannukset merkitsevät paljon enemmän kuin monissa muissa lajeissa. Sen sijaan, jos ajatellaan, että jokainen olisi käyttänyt jo aiemminkin säännöllisesti samaa dopingainetta, niin tuloksien ei olisi pitänyt ollenkaan parantua – tällöin motiivi dopingin käyttöön olisi huomattavasti madaltunut ellei sitten oletettu vielä sitä, että muiden maiden hiihtäjät eivät käryneet pelossa käytä, jolloin me saamme sen edun, jota muulloin ei ole saatu, kun muutkin käyttivät. Tämäkin on mahdollista ja selittäisi aika paljon riskinottoa. Mutta vaikuttiko hemohes vielä viikon päästäkin vai olivatko viestimitalit suorituskyvyn kannalta katsottuna ”puhtaita” hiihtoja?

⁶⁶ Helsingin Sanomien juuri ennen kisoja ilmestyneen kisaliitteenkään mukaan Suomen naishiihtäjiltä ”ei voi mitään odottaa”. Silti yksikään toimittaja ei ihmetellyt naisten mahtavaa panosta heti kisojen alussa. ”Kunnon ajoitus” –mantraa on käytetty

suomalaisessa urheilussa laajasti, mutta mitä sitten kertoo se, että tuoreimmat maailman-cup –tulokset olivat naisten osalta taas surkeita. Paras heistä oli vasta 15. ja muut kolmenkymmenen huonommalla puolella, vaikka naishiihdon taso ei kai tällä hetkellä ole kärjen osalta kovin kova. Epäonnistunut voitelu ja masennus Lahden tapahtumien jälkeen selittää tietysti paljon, mutta paljon jää myös auki.

⁶⁷ Onni viittaa tässä tapauksessa lähinnä Virpi Kuituseen, joka ei jäänyt kiinni takaa-ajon maailmanmestaruuden jälkeen ja tästä ehkä osin pääteltiin, että hän – ja esimerkiksi Mika Myllylä – eivät kärähtäisi enää viestihiihdossa.

⁶⁸ Vainion esimerkki saattaa myös olla taustalla siinä, ettei totuutta haluta kertoa, vaikka tilanne nyt onkin aivan toinen kuin 1980-luvun alussa.

⁶⁹ Minusta on siis aika uskottavaa se, mitä päävalmentaja Kyrö sanoo tämän toiminnan luonteesta - ”ei niitä aineita tarjoilla tai tuputeta, halu täytyy tulla urheilijalta”. Hän kuitenkin liioittelee vahvasti urheilijan päätösvaltaa, koska päävalmentajan ja joukkueen lääkäreiden mukanaolo tällaisessa toiminnassa tekee yksittäisen urheilijan – varsinkin kokemattoman - aseman melko heikoksi. Urheilijanhan pitäisi tällaisessa tapauksessa vastata myös koko valmennusjärjestelmän eettisyydestä!

⁷⁰ Pelkästään Helsingin Sanomien verkkosivujen keskustelupalstalla oli käynyt tätä kirjoitettaessa yli 15 000 kävijää. Tosin selailun jälkeen huomasi, että samat nimet ja nimimerkit pyörivät päivästä toiseen näillä sivuilla. Keskustelun taso ei myöskään päättä huimannut. Kansan mieltä kuitenkin askarruttivat monet asiat – mm. se, miten näistä keskusteluista voisi tehdä väitöskirjoja...

⁷¹ Luultavasti siksi, että he ovat ”päästäneet meidät (toimittajat, yleisön) pahasta” lievittämällä sitä tuskaa, mitä epätietoisuus ja toisaalta asian sisäinen läpikäynti merkitsisi.

⁷² Ks. Tiihonen (2001): ”Kannan täyden vastuun tapahtuneesta”, Tasa-arvo 1/2001.

⁷³ Sinänsä pieni yksityiskohta särähti pahasti, olihan Kyrö puolustanut mieshiihtäjiä ja mieslääkäreitä monin paikoin suoraan valehtelemalla. Outo ”totuuspuuska” sattui sitten naishiihtäjän kohdalle. Jännittävää oli myös huomata se, että sosiologipäivien urheilusosiologiatyöryhmässä kaksi entistä naishiihtäjää piti myös naisten – Jauhon ja Kuitusen – asennetta vääränä. Heidän mielestään naishiihtäjien olisi pitänyt tunnustaa tekonsa ja kantaa siitä vastuunsa siinä kuin miestenkin. Voi olla, että miehisessä urheilun maailmassa myös naisten moraalit muuttuu miehiseksi tai sitten on niin, että myös sukupuolten tasa-arvon idea on näiden sosiologinaisten ajattelun taustalla. Jälkimmäisessä tapauksessa – jota yleensä arvostan – on tässä suhteessa ongelmansa: eikö myös tämän dopingiin ryhtymisen tilanteen pitäisi olla täysin tasa-arvoinen, jos tekojakin arvioidaan samalla mittarilla. Samassa keskustelussa nimittäin tuli erittäin selväksi se, että nämäkin naishiihtäjät olivat kokeneet alemmuutta, vallattomuutta ja lähes syrjintää hiihtourallaan mm. valmennuksen rahoituksessa, palkintojen jne. suhteen.

⁷⁴ Osa tiedotteista oli toki itsekirjoitetun oloisia, kun taas toisista paistoi läpi myös juridisen asiantuntemuksen käyttö – ympäripyöreät ilmaisut saattoi tulkita monin tavoin.

⁷⁵ On paljon mahdollista, että esimerkiksi Harri Kirvesniemi erittäin pitkän kokemuksensa ja asiantuntemuksensa vuoksi saattoi suhtautua dopingsäännöksiin, kuten hän suhtautuu tieliikennelain pykäliin, kun kyseessä on se, kummalla puolella

nullasuksilla saa hiihtää. Helsingin Sanomien kuukausiliite teki Kirvesniemestä syyskuussa 2000 näyttävän reportaasin, jossa asia tuli esille seuraavasti: "... Kirvesniemi – pohdittuaan asiaa tapansa mukaan monelta kantilta – hiihtää oikealla laidalla. Päätäväisesti mutta kiihtymättä hän tuomitsee lainlaatijat: Se on tieliikennelaissa typerä pykälä."

⁷⁶ Isometsän – niin kuin kaikkien muidenkin - suhtautumista tilanteeseen voi ja pitääkin analysoida, mutta tässä tapauksessa hänen tapauskertomuksensa ei ole vertailtavissa Myllylän ja Kirvesniemen kanssa, koska hän kärysi ensimmäisenä ja samalla tietoisena siitä, että joutuu valehtelevaan pelastaakseen muut. Se varmasti on vaikuttanut siihen, että hän kaikesta huolimatta kokee tehneensä edes jotenkin "arvokkaan", tai miehekkään, teon. Lapin mieheen liitetty kulttuurinen "klisee" pystypäisyydestä tilanteessa kuin tilanteessa saattaa myös tällaisen kriisin hetkellä tukea hänen häpeämätöntä asennettaan.

⁷⁷ HS:n kuukausiliitteessä 9/2000 Kirvesniemi sanoo: "Niin uskomattomalta kuin se saattaa jopa kestävyysurheilua harrastaneesta tuntua, niin pitkääkin lenkkiä hiihtäessä melkein koko ajan ajatuksissa liikkuu tekniset asiat." Sen sijaan Myllylän näytetään mielellään kuvia kuuluisalla Tervanevan suolla. Myllylän käymisestä vuosien tauon jälkeen viime syksynä Jyväskylässä testeissä kerrottiin suurena uutisena, jota Myllylä itse vähätteli, koska hän omien sanojensa mukaan tuntee itsensä.

⁷⁸ Mielenkiintoista on se, että huomattavan suuri enemmistö tapaamistani ihmisistä piti Kirvesniemen käryä paljon suurempana yllätyksenä kuin Myllylän. Tässä lienee kyse "kasvojen menetyksen" suuresta merkityksestä suomalaisessa kulttuurissa. Kun Kirvesniemi ei julkisissa puheenvuoroissaan ennen käryä näyttänyt ulospäin syylliseltä – päinvastoin kuin Myllylä monien mukaan – niin häntä pidettiin rehellisempänä. Avoimuutta kaiken lisäksi arvostetaan nykyään suuresti myös miehen ominaisuutena. Ehkä me tässä käymme myös kulttuurista kamppailua, jossa kilpailijoina ovat hiljainen/rehellinen vs. avoin/rationaalinen suomalainen mies. Kari Hotakaisen termin kyseessä kai olisi klassisen ja modernin miestyypin välinen taistelu.

⁷⁹ Emeritusprofessori Antti Eskola ihmetteli taannoin, miten hän – ja suurin osa suomalaisista – oli kuvannut suomalaista mentaliteettia hämäläis-pohjalaisesta perspektiivistä eli puhumattomana, osin jäyhänä ja yksinkertaisen rehellisenä (näin suurin piirtein puhe meni), mutta että meillähän on täällä savolaisia ja karjalaisiakin, hän huudahti. Ehkä tämä huomio voisi auttaa myös niitä, jotka aivan liian vakavasti pohtivat suomalaisen (miehen) kunnian ja identiteetin puolesta.

⁸⁰ En tiedä, miten paljon esimerkiksi hiihtopiireissä puhutaan (doping)sääntöjen järjettömyyksistä ym. asioista, mutta voisin kuvitella, että urheilijoiden pitäisi myös voida tuoda paremmin esiin näkemyksiään myös näistä asioista. Eivät kaikki liittojen rustailemat säännöt ole kovin hyvin perusteltuja, sekin on totta.

⁸¹ Myös Valentin Kononen korosti SLU:n "terapiaseminaarissa" 16.3.2001 valmentajien ja sen aina syntyvän pienen piirin merkitystä uskoen, ettei nuorilla ja kokemattomilla urheilijoilla – lähes lapsilla – ole mahdollisuutta asettua tällaista alakulttuuria vastaan. Itse hän sanoi joutuneensa pohdiskelemaan lähes päivittäin sitä "yritänkö olla paras vai yritänkö tehdä parhaani?"

⁸² Tällainen tunnelma leimaa varsinkin "nettikeskusteluja", joissa syyllisiä haetaan kuin neulaa heinäsuovasta ja lähes kaikki johtolangat kelpaavat, kun "oikeata rosvoa" jahdataan. Onkin luonnollista, että kansa haluaa syyllisen, onhan sen kunniaa, naivia

uskoa urheiluun ja oikeustajua loukattu.

⁸³ Keräsin tällaisen aineiston mm. Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan opiskelijoilta, ks. Tiihonen, Arto (1996): Ikuisesti urheileva poika. Teoksessa Hoikkala, Tommi (1996): Miehen kuvia. Helsinki, Gaudeamus.

⁸⁴ Vrt. Ulla Kososen väitöskirjan Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta (1999, Jyväskylä, Sophi), jossa näitä hyvin ruumiillisia kokemuksia kertoivat keski-ikäiset naiset. Jotakin ruumiillisten kokemusten voimasta kertoo sekin anekdootti vierailustani eduskunnan sivistysvaliokuntaan, jossa kerroin näistä omista tutkimuksistani. Hetken päästä kuulin kiihkeitä puheenvuoroja, joissa elävästi ja tunteikkaasti kerrottiin sekä negatiivisista että positiivisista urheilu- tai koululiikuntakokemuksista. Nämä olivat tietysti eri ihmisiä.

⁸⁵ Itsekin olen kuvannut tätä yhteyttä monissa teksteissäni, mm. pro gradussani Urheilu kertomuksena (1990).

⁸⁶ En viittaa tässä kuitenkaan tunnettuun ”virtauskokemukseen” (flow experience), joka on mielestäni liian yleinen ja laajennuttuaan myös vähemmän ruumiillinen teoria, vaan pikemminkin fenomenologiasta tuttuun ruumiin kokemukseen. Kärynneiden hiihtäjien kokemus vertautuu erittäin hyvin J.P. Roosin omaelämäkerrallinen kertomukseen järjettömästä kuutamohiihdosta, jolloin kaikki sujui. Järjetön se oli sen vuoksi, että Roosin hyvä ystävä oli juuri hetkeä aiemmin kuollut hiihtokilpailussa ja Roos itsekin julkisesti julisti kääntyneensä terveystieteiden puoleen harrastuksessaan. Ruumiillisen kokemuksen – ”nyt kulkee, sujuu” – voima oli professori Roosinkin tapauksessa liian voimakas estääkseen rationaalisempaa suhtautumista asiaan. Hiihtää piti vaikka henkensä kaupalla. Tulkitsin tässä hiukan eri käsittein kuin hän itse kirjoituksessaan teki; hän käytti voittoa, kilpailua ja suorittamista. Ymmärsin kuitenkin edellä mainitussa urheilusosiologian työryhmässä, että hän itsekin piti minun tulkintaani ”sujumisesta, kulkemisesta” parempana tulkintana ilmiöstä.

⁸⁷ Tietysti on myös niin, että kyseinen aine vaikuttaa todellakin paljon enemmän suorituskykyyn kuin on annettu uskoa. Näin ainakin väitti eräs toisen kestävyyslajin huippu-urheilija, mikä ei tietenkään kumoa omaa väitettäni.

⁸⁸ Tämä ei muuta miksikään sitä tosiasiaa, että kyse ei ole missään mielessä hyväksyttävästä teosta. Useimpien rikostenkin taustalla on rikoksentehtäjän näkökulmasta aivan ymmärrettävä ja looginenkin selitys. Toisaalta ruumiillisten kokemusten merkityksen korostaminen ei myöskään tarkoita sitä, etteikö niistä voisi tulla tietoiseksi ja eikö niitä sekä voisi muuttaa että löytää muualta kuin esimerkiksi nyt hiihdon parista. Itse toivoisin, että nämäkin urheilijat voisivat vielä nauttia hiihdon tarjoamista hyvistä ruumiillisista kokemuksista, vaikka joidenkin kohdalla voi käydä niinkin, ettei enää ikinä tee mieli koskea hiihtovälineisiin.